

ՄԱՐԴԱՆ ԻՍԽԱՐԵԱՆ

« ԳՐԱՐ »

.....

ԳՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԽԱՏԷ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ազգային

ԶՈՐՈՇԲԵՐ

ԲՆԿԵՐԱՐԻԱՆ

1914

ՏՊԱԳՐ. ԿԱՌԻՍ. Կ. Ա. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՍԵՐԱՍՏԻԱ.

ՄԻԶՐԱՆ ԽՍՊԻՐԵԱՆ
(ՎՐՈՅՐ)

ԳՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԵ

14532

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. ԳԳԱՅԻՆ ԼՈՒՍԱԲԵՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

1914

№ 3. ՏՊԱԳՐ. ԿԱՌԻՐԱ Կ. Ա. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ
ՍԵՐԱՍՏԻՍ.

ԱՐՏԱԶՕՆ

Հայ գիրերու գիւծի 1500 ամեակի եւ
Տպագրութեան գիւծի 500 ամեակի

ՅՈՒՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Գրագիտութիւնը կը կրթէ մատաղ սերունդին ճաշակը, ու, անոր մէջ, կ'ուռճացնէ լեզուին գեղեցկութիւններուն զգացումը:

Գեղեցիկ Դպրութեան ուսումը կարեւոր է ամէն տնտեսի, քանի որ, մասնաւորապէ՛ս, ուղիղ խորհիլ, հանելիօրէն խօսիլ ու յաջողութեամբ գրել կը սորվեցնէ ան: Մ'նայ որ իմաստասիրական սկզբունքները նու'ազ ցամաք ու վերացական ճշմարտութիւններն ալ աւելի՛ զգայուն կը հանդիսացնէ. հետեւապէս, փիլիսոփան, գիտունը, պատմաբանն ու ստեղծարարն անգամ, յաջողելու համար, լաւագոյն է որ գրագէտ ըլլան:

Այս կարեւոր ուսումը, մեր բոլոր դպրոցներուն մէջ, խնամքով կ'աւանդուի՝ արդեօք: Զեմ գիտելի: Գիտեմ ստիպել թէ այս ճիւղին համար պատրաստուած դասագիրքով ուսանողը գրել չի կրնար սորվիլ: Տա-

րիներու համեատ փորձառութիւն մը՝ այս անողոք հաւատքին առաջնորդեց զիս: Ուստի, սոյն «Գրելու Արուեստը» երկս պատրաստեցի քաղուածութեամբ, բարձրագոյն Նախակրթարանի համար, ուր ուսանողը՝ գրագիտական կանոններով մարդուած կ'ըլլայ քիչ չափ, կամ ըլլալու է պարզապէս:

Քանի մը տարի, այս իսկոպէս պարզ մեթոտը փորձելէ վերջ, ձեռք բերուած համեատ արդիւնքը կը քաշուիքէ զիս՝ հրատարակութեան տալու գոյն, այն հաստատ համոզումով թէ, սոյն սնկեղծ այլ խիզախ համարձակութիւնս՝ գրգիւ մը պիտի ըլլայ, Հայ գրականութեան նախնաձախնդիր կարողագոյն ուսուցիչներու՝ աւելի՛ մեթոտիկ, մանաւանդ աւելի՛ գիւրուսոյց դասագիրք մը ոսկերչելու՝ ուսանող ազածիկ մանկութեան իրական յառաջդիմութեանն համար:

ՄԻՀՐԱՆ ԻՍՊԻՐՅԱՆ

1913 Նոյեմբեր 29

Ս Ն Ր Ա Ս Տ Ի Ա

ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Տարիներով սոյն գրութիւնն (méthode) արգիւ-
նաւորապէս փորձած ըլլալուս, պաշտօնակիցներուս
ներողամտութեանը վրայ վստահ, կը փութամ պար-
զել զայն:

1. Ուսանողներն ունենալու են երեք տետրակ,
մէկը՝ սրբագրութեան, երկրորդը՝ մաքուրի ու երրոր-
դը՝ ընդօրինակութեան համար: Առաջին գլուխին կա-
նոնները՝ շուտ մը աշակերտին մտքին մէջ ներմուծելէ
վերջ (inculquer), պէտք է պարբերական կամ օրա-
կան թերթերէ ու ընտիր գիրքերէ չքեղ նմուշներ
գտնել անձամբ ու ընդօրինակել առաւելունքին մէջ:
Աշխատելու է, որ այդ կտորները, կարելի եղածին
չափ, լեզուի միութիւն, մտածումի նշաններն ու ըզ-
րացումի փափկութիւնն ունենան: Այս գրութիւնը շա-
րունակելու է տարիի տմբողջ ընթացքին մէջ:

2. Սրբագրութեան տետրակին մէջ, գրքին ըն-
թացքին համեմատ, շարագրութեան փորձեր ընել
տալու է, կանխապէս որոշելով նիւթը, որուն յատա-
կազիժը՝ դաստարանին մէջ իսկ կազմելու է, ուր նիւթը
ծեծակու է հաւաքարար, որպէս զի ուսանողները
վարժուին առաջարկուած խնդրին շուրջը դառնալ ու
զայն խորհրդածութեան տաւրկայ ընել՝ երեւան բե-

րելու համար սնոր զանազան մասերը և ասոնց կորզն
ու տեղը: Այս կերպով, նիւթն ա՛յլ համար բան մը ըլ-
լալէ կը դադրի: Ամուլ կործուած միաքեր, այս մե-
թոտով, անակնկալ տրգաստորութիւն մը կ'ունենան:
Կարելի է նաեւ, երբեմն, այդ նիւթին վրայ, կարեւոր
ընթերցումներ ընել, դաստարանին մէջ: Ամենակարեւո-
րն է սակայն, շարագրութեան կտորը, ուսանողներու
ներկայութեան, խնամոտ սրբագրութեան մը ենթա-
կելով, ցոյց տալ այն քերականական ու գրագիտական
սխալները որոնք՝ երբեմն անմտութեան ու լաւէտ տն-
ուշագրութեան արդիւնքը կ'ըլլան: Սրբագրութեան
կտորը մաքուրի տետրակին մէջ դնելու է: Աւելորդ է
ըսել թէ, ուսանողները միակերպ ու պարզ լեզու
գործածելու են ընդհանրապէս: Երբեմն, շարագրու-
թեան տեղ, կարելի է ոտանաւոր մը արձակի վերածել
յանձնարարել, կամ, ուսանողին ծանօթ օտար լեզուէ,
թարգմանութիւն մը պահանջել: Ասոնք ալ սրբագր-
ուելու և մաքուրի առնուելու են անհրաժեշտ:

3. Ընդօրինակութեան ելեւէջոտ ու չքեղ կտորներէն
երբեմն գոց ընել յանձնարարելով, դաստարանին մէջ,
ընկերներու ներկայութեան, արատաւանել տալու է,
լաւ առողջանութեամբ. իսկ ընթերցումներն յաճա-
խակի ըլլալու են: Այդ միջոցին պէտք է հարցնել թէ,
հատուածն ի՞նչ ոճով գրուած է, պարզ, միջակ, վսեմ,
և թէ գրագիտական ի՞նչ կանոններ կը պարունակէ

ա՛ն: Պէտք է, հրեմն ալ, այդ հատուածն համառօտել տալ՝ երկրորդական պարագաներն յապաւելով: Յետոյ, համառօտուածը ընտզրին հետ բաղդատել տալով, կտրեւոր է ընդլայնումի օրէնքները պարզել:

4. Քերականական ու տրամաբանական լուծումները սորված ենթադրելով, կը մնայ, երբեմն ալ, զըրական վերլուծումներ փորձել տալ ուսանողին, այսինքն հատուած մը պարզ մտածումներու վերածել՝ կապակով դոյն իր բոլոր գարդերէն, նկատելու համար թէ, մերկացուած գաղափարները նիւթ, հիմնաւոր (solide) ու շղթայուած են: Այս կրթութիւնը կրկնակ առուելութիւններ ունի. նախ կը սորվեցնէ լրջութեամբ դասել ու չհմայուիլ ոճին առերեւոյթ շփեղանքէն, ապա կը մտանոնչէ թէ, կարող գրիչները ի՞նչ թովչուտ արուեստով մը կը խօսին ընթերցողին աչքին, սրտին ու մտքին հետ միանգամայն:

Մ. ԻՍՊԻՐԵԱՆ

ԳՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Որ և է ձեւի մէջ, ամէն ձեւի մէջ, սիրէ՝ զրականութիւնը, այն միայն կը մնայ: Թրկուզայ, ամէն բանէ կը դադրի մարդ, վայելքներէ կը հրաժարի, իր պատրանքներէն, իր յոյսերէն, կիրքերէն, իղձերէն, ամէն ունեցածէն, ամէն զգացածէն, բան մը չիմնար, դեռ կը մնայ զրականութիւնը, որ հոգեզուարճ բերկրութեանյ աղբիւր մը կ'ըլլայ բացառիկ վայրկեաններու մէջ:

Գ. ՕՏԵԱՆ

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

1. Թերխշուկ միտքերու նորաբոյս ծիւրը ուռճացնելու եղական միջոցներէն մէկը նկատուած է՝ գեղակերտ ու հիւթեղ գրութիւններու վերծանութիւն

1. Պատահիներուն միջեւն ուռնացնելու միջոցներէն առաջինը ո՛րն է:—

նը: Կոնոններու ուղին, ընդհանրապէս, առաջար է ու երկայն. մինչդեռ օրինալներունը՝ շատ կարճ, մանաւանդ աւելի՝ բեղուն: Վարպետները կրնան Ոճի կոնոններ գծել: Սակայն ատոնց զօրծաղրութիւնը՝ հեղինակներու քով կարելի է գտնել: Մնաց որ օրինակը՝ օրէնքէն լաւ կ'աղղէ:

2. Մեծ օրինակները՝ կը ներշնչեն ծաղկաւոր գրողը, որ, իր մտածումները անոնցինին հետ բաղդատելով, կ'ուսնի սրբագրել ինչ որ ծայրայեղ է ու կեղծ՝ իր յղացումներուն մէջ: Ընչալի, երբեմն, կը հետանայ հանձարէն: Այն ատեն, օրինակները՝ տպահով ճամբան կ'առբերեն զայն: Գրական գեղեցկութիւնները, յաճախ, անուշ ու ջերմ նախանձ մը կը ծնցնեն գրասէր պատանիին մէջ: Անանկ որ առաջ վերծանել կ'ուզէր այդ զլուխ-զօրծոցները, ապա զանոնք գերազանցել կ'երոգէ: Խանդավառութեամբ կը մրցի: Ու թէ որ վա՛ր մնայ իր տխրեանէն, գէ՛թ, այդ ոգորումին մէջ, ինքզինք բարձրացուցած լլուրու առաւելութիւնը կը շահի տպահովարար:

3. Նախնի ու արդի ժամանակներու մեծ հանձար-

2. Հասցնալի հասուածներ սերտելու առաւելութիւնները արձգն են:—

3. Յախնի ու արդի ժամանակներու մեջ, մեծ հաճախները ի՞նչպէս պատահուած են:

ները, զլուխ-զօրծոցներ պրպակով ճամբայ ելած են: Վերջիլ ու Կիկերոն՝ Հոմերէն ու Թիմոսթենէն առին իրենց անմահութեան դրոշմը: Հնութեան հրաշակերտներն յաւատ կ'որոճային Պուալօ, Գոսէյլ ու Ռասին: Ֆէնէլոն՝ հիներէն քաղց իր լեզուին թովչու ա ձեւերը: Պօսիւէ, կ'ըսեն թէ, Հոմեր կարդալով կը ննջէր, ու կ'արթնար՝ հանձարեղ յղացումներով: Սյապէս բրած են բոլոր դարերու և ազգերու մեծ միտքերը: Ոսկեդուրու մեր անմահ թարգմանիչները՝ Յոյն մատենագրութեան բուրաստանէն պատրաստեցին իրենց մեղրը: Նոր գրականութեան շարժումը՝ միջազգային հանձարէն առաջնորդուեցաւ: Ծաղկաւոր երիգասարդները, ուրեմն, ա՛լ աւելի որդեգրելու են այն այս տիեզերական դրութիւնը, որ, իբր բեղուն ու նպաստաւոր գետին, մատղշուկ տուէկին կ'ընծայէ ջուր՝ արմատը գոգացնելու, աւելի՝ ցողունը զօրացնելու և արեւ՝ ծաղիկները բանալու համար: Միայն թէ զոյգ մը հարցումներ կը ծնին հոս. 1) ո՞ր հեղինակները կարդալու է, 2) ի՞նչպէս կարդալու է զանոնք:

4. Առաջին հարցումը կը լուծուի գեղեցկին ըսկզբունքովը: Ընդհանրապէս գետեցիկ կը նկատուի ա-

4. Ո՞ր հեղինակները կարդալու է գրասէր պատանին:—

նիկա՝ որ այսպէս դատուած է: Թէև ճաշակները տն-
վեճելի՛ են: Դրականութեան մէջ ալ, օրինակցու ըն-
դունելու է ա՛յն մատենագիրները, որոնք առաջին կար-
գին մէջ դատուած են՝ դարերու դատումով, այսինքն
բոլոր ժամանակներու ներհուն անձերու կարծիքովը: Պատիւի այդ բարձունքը, անշո՛ւշտ, փոքրաթիւ հե-
ղինակներու շնորհուած է:

5. Ահա այդ քիչ հեղինակները շա՛տ որոճալու է:
Որովհետև, ա՛հէ միջոց՝ տակէ ապահով չէ, ճաշակը
կազմելու և տաղանդը լրացնելու համար: Բնութե-
նէն հաւաստրտալէս օժտուած երկու անձերէ անիկա՛ մի-
այն գրելու արուեստին մէջ կրնայ յաջողիլ ու ձեռք
բերել իսկրափալ ոճ մը, անիկա՛ միայն՝ որ փոքրաթիւ
ընտիր գիրքեր վերծանած է յաճախակի ու մատմիտի:
Գիրքերու ընտրութիւնը, ուրեմն, զգուշութեամբ կամ
մեծերու խորհուրդով ընելու է: Որովհետև տնոնց
մեծ մասը, է՛ն հրատուրիչները յաճախ, ճաշակը կ'եղ-
ծեն: Շատերն ալ, մոնտաւնդ ծայթ ու վրան բաց
տեսակները, կը թունաւորեն հազին: Այդ ընթերցում-
ներու հետեւանքով, կը մեռնին այն ազնիւ, վեհանձն

5. Այդ փոքրաթիւ հեղինակները ի՞նչ կերպով կարդալ
պէ՛ս է:—

և անուշ զգացումները, առանց որոնց կարելի չէ գե-
րագոնց հանդիսանալ պերճախօսութեան մէջ: Պատի-
ւի, առաքինութեան, մեծանձնութեան ու անձնը-
ւիրութեան վսեմ խէտները, որոնք միայն ստակ են
հիացում ու խանդավառութիւն ստեղծել, կը խամբին
ու ա՛լ չեն ընձիւղիր միաբերուն մէջ ա՛յն ծաղկահա-
սակ պատանիներուն, որոնց կեանքը, զժրտաբար,
թունաւորուած է վտանգաւոր կամ կասկածելի ըն-
թերցումներով:

6. Միջանկեւաբար ըսենք թէ, գլուխ գործոց մը
կայ, ուր գրականութեան բոլոր սեռերը կը փայլին
իրենց զմայլելի գրութեաններովը: Պարզ, բարեխառն
ու վսեմ ոճերու խառնուրդովը սակերչուած է ա՛ն:
Մանուկն ու պատանին, երիտասարդն ու հալւո՛րն
անգամ կը հասկնան դայն ու կ'օգտուին անկէ: Ոսկե-
բերան, Սահակ, Եղիշէ, Պօսիւէ և զեռ շատեր առ-
կէ սնած են: Ներշնչումներու վառարանն եղած է ա՛ն
հայ Հայրապետներու համար, որոնք Շարակնոցի բար-
ձր բանաստեղծութիւնները հրաշազրած են: Աստուա-
ծաշո՛ւնչն է այդ չքնաղ մատան: Ի՛նչ վեհութիւն, ո՛ր-
քան արատկարգ հանճար, մոնտաւնդ այդ ո՛ր տալիս

6. Կա՞յ գլուխ-գործոց մը, գո՛ր, առանց վերապահու-
թեան, կրնանք յանձնարարել:

սուր երեւակայութիւն , աիեղերքի ստեղծումը երգել , քառասին կերպարանք ու մութ անդունդին՝ լո՛յս տալ : Նիւթի այդ բարձրութեան մահկանացու միտք չէր կրնար թռչիլ : Մարդկային արդիւնքներէ վե՛ր գործ է այդ ազամանդէ սւ շանթէ , խոստումէ ու խորհուրդէ , մահէ ու կեանքէ , արշալոյսէ ու վերջալոյսէ ընդելուզուած սուրբ գիւ՛րքը , սրուն թագուհի քոյրն է Աւետարանը : Մասնաւորապէս Ֆոր ու Եսայի ահաւոր վսեմներ ունին , որոնց քով թէ՛ հին և թէ՛ նոր քերթողահայերու գրութիւնները՝ աղօս նմանութիւններ միայն կրնան սեպուել : Հոմերի մշտութեամբ Իլիականն ու Ոգիսականն ալ կ'անշքանա՛ն Աստուածաշունչին առջեւ , որ իր գերազանցապէս չինիչ բարոյականով , կազդուրիչ սկզբունքներով ու վսեմ իտէալներով՝ կը գլէ կ'անցնի ո՛րէ կրօնական թէ բարոյական գիրք : Ուրեմն , կ'որժէ , մանուա՛նդ պէտք է , որ , ուրիշ ընտիր գիրքերու հետ , Աստուածաշունչն ու Աւետարանն ալ ընթեռնուենք հաճոյքով :

7. Հեղինակներն ընտրելէ վերջ , կը մնայ արդիւնաւորապէս կարգալու խնդիրը : Արդ , ինչպէս որ կարի առատ ու հապճիպ սնունդը՝ մարմինն կը վնասէ քան թէ կը ծառայէ , անանկ ալ չափազանց արագ ու աւ-

7. Արդիւնաւորապէս կարգալու բուն կերպերը որո՞նք են:-

լածուն (étendu) ընթերցումը՝ մտքի տեսութիւնը կը պղտորէ ու կը յոգնեցնէ՝ յատկելու և ուժաւորելու տեղ : Ուրեմն , քիչ կարդալու է : Սակայն , պէտք է յաճախ աչքէ անցընել նոյն այն էջերը , բազդատի զանոնք իրարու հետ , խորաքննել (approfondir) անոնց իմաստն ու շփոթութիւնը , վերջապէս ընտաննալ ա՛նոնց՝ զոց ընելու չափ : Այն տանն , աւտրիսներն՝ աւելի հաւատարմօրէն կը նկարուին մտքին մէջ , ուր ցաթած լոյսը զօրաւոր կ'ըլլայ՝ առա՛նց շլտցուցիչ ըլլալու : Իւրաքանչիւր իմաստի գեղեցկութիւնը կ'որտացոյայ , ու մանրամասնութենէն բա՛ն մը չի վրիպիր : Մէկ խօսքով , կատարուած ընթերցումը ցորեկուան լոյսին կը նմանի , որուն տակ կը դնէ քանդակագործն իր անդրինները ու նկարիչն՝ իր սրտակիւնները , անոնց արգասիքն երեւան հանկու համար : Ասիկայ չի բաւեր սակայն . պէտք է տակաւին հասկնալ գրութեան յառակադիծը , ընթացքը ու ամբողջութիւնը , գտնել՝ մեաճումներուն ու զգացումներուն կապակցութիւնը , շարադրութիւնը ու յառաջատուութիւնը և զատորոշել՝ (démêler) անոնց ճշմարտութիւնը , ուղղութիւնը ու ընականութիւնը :

Այս կերպով միայն կարելի է տեսնել իրերու համաձայնութիւնը բաւերուն , նախադասութիւններուն , ձեւերուն ու դարդերուն հետ : Կանոններու տեսակաւնութիւնը (théorie)՝ վարպետներու գործնականն (pra-

tique) պատշաճեցնելու և գրելու արուեստին գաղա-
նիքներուն վերահասու ըլլալով՝ զանոնք յաջողապէս
կիրարկելու ապահով ու անվրէպ միջոցն ասիկա՝ է:
Վերջապէս, հեղինակներուն երկերու իւրաքանչիւր
մասը, յաջորդական ընթերցումներով, ամբողջ խնամ-
քով խորաքննելու է, որքան խնամք որ պէտք էր դը-
նել՝ զանոնք իւրովի արտադրելու տան:

8. Ընտիր հեղինակները միայն իրենց գրութիւն-
ներուն մէջ կարգալու չէ, այլ նաեւ իրենց վրայ եղած
քննադատութիւններուն մէջ: Այդ կերպով կը ծաղկի
հանճարը ու կը զարգանայ գառութիւն: Դրութեան մը
աւերելոյթ պերճանքէն խափուելու չէ: Շատ անգամ,
չպարուն տողերու տակ, աղետալի իմաստակութիւններ
թանգուղուած կ'ըլլան: Փորձի համար, ժան - ժաք -
Ռուսոյի մէկ շքեղ հատուածը քննենք կամ քննադատենք.
— « Ո՛վ Ֆապրիքիոս, քու մեծ հողիդ ի՞նչ պիտի խոր-
հէր, թէ որ, դժբախտաբար, կեանքի մէջ վերածնելով,
աւանդիւր բազուկներովդ ազատած Հռովմի պերճափայլ
դէմքը, զոր քու պատկանելի անունդ իր աշխարհա-
կալութիւններէն աւելի մեծարոյ ըրած էր. « Ո՛վ դիք,
պիտի ըսէիր, ո՛ւր մնացին այն յարգածածուկ խորճիթ-

8. Հեղինակներն իրենց գրութիւններուն մէջ միայն
կարգալը բաւական է:

ները ու գեղջուկ տնակները, որոնց մէջ երբեմն կը
քնակէին զգաւատութիւն ու առաքինութիւն: Ի՞նչ աղէ-
տալի փայլ յաջորդած է հռովմէական պարզութեան:
Ի՞նչ է այս օտար լեզուն: Ի՞նչ են այս կնամարդի բար-
քերը: Ի՞նչ կը նշանակեն այս արձանները, նկարները,
չէնքերը: Անդգամեն՝ ի՞նչ ըրիք: Դուք, ազգեր՝ ու
մեծեր, ինքզինքնիդ գերի բրած էք թեթեւամիտ
մարդերու՝ որոնց յողթեցիք: Հռետորներն են որ ձեզ
կը կառավարեն: Ճարտարապետներ, նկարիչներ, ար-
ձանադարձներ ու պատմագիրներ հարատւացնելու համար
է որ ձեր տըրէնով աշխարհքը ներկեցիք: Կարքեղանի
աւալները՝ սրնգահարի մը որս եղած են: Հռովմա-
յեցիներ, փութացէ՛ք ուրեմն կործանելու այս ամբի-
թատրոնները, փշրեցէ՛ք այս մարմարիոնները, արձան-
ները. հրճի՛ք ըրէք այս նկարները, վանեցէ՛ք այս գե-
րիները՝ որ ձեզ կը գերեն, և որոնց աղէտաբեր արուեստ-
ները՝ ձեր բարքը կ'ապախանեն:»

Այս կտորը, անտարակոյս, ճարտար գրուածք մըն
է, բայց իր հետեւութիւնը՝ իմաստակութիւն կը բուրէ:
Հռովմայեցիները՝ առաքինութեան դառնալու համար
հա՞րկ է որ ամբի-թատրոնները կործանեն, մարմարիոն-
ները փշրեն, պատկերները այրեն ու գերիները վառ-
րեն: Բոլոր այս մտածումները՝ անտի փայլ մը ունին:
Մարդիկ պէտք է հրաժարին ամբողջութեամբ՝ որ գիրենք

ՀԵՐԻ

կ'ապականէ: Արդ, ո՞վ չի գիտեր թէ արհեստները չեն մարդկութիւնը եղծողները, այլ՝ կիրքերը: Ուրեմն ընթերցանութեան ատեն, գրուածքի մը մտածումները որդեգրելէ առաջ, պէտք է զանազ գաղափարներ փորձաքարին զտրնել՝ վեր հանելու համար անոնց ներքին արժէքը:

ՆՄԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆ

1. Միտքը մէկէն չի՛ կրնար ստեղծել, թէև, նախափորձերուն մէջ, յաջողութեան ծիլերը կրնան նշմարուիլ: Է՛ն ուժեղ միտքն անդամ, բխումի իր շըրջանին, աճելու և կանգուն մնալու համար, նեցուկի և ուղեցոյցի կը կարօտի: Իր ճաշակը պղտոր կ'ըլլայ ու մտածումը՝ անկարգ: Փորձառութեան պակասը ու աշխատութեան պէտքը՝ ակնհայտ կը փայլին հոն: Հանձա՛րն անգամ չէր կրնար յղանալ ու երկնել՝ թէ որ յորդ ազրիւրէ մը չարգաստւորուէր: Պատանի մաքին ճիւղերը ամուլ պիտի մնային, եթէ նմանողութիւնը զանոնք չ'արդիւնաւորէր:

2. Գրագէտի մը, ճարտասանի մը, բանաստեղծի մը նմանիլը՝ զայն ստրկօրէն ընդօրինակել չի՛ նշանակեր, այլ՝ իր անձուկ մաքուրը, թափանցել անոր

1. Միտքը զարգացնելու բնական ընթացքը ու՞ն է:

2. Նմանողութիւնը քսելով ի՞նչ պէտք է հասկնալ:

գաղափարին մէջ, ու, անկախաբար, բացատրել զայն. իսկ ընդարձակ առումովը՝ այդ տիպարին վրայ, կազմել իր լեզուն, յղանալու, երեւակայելու և շարադրելու կերպերը, վերջապէս, ուսումնասիրել անոր զարձաւածները, պատկերները, ելեէջները (mouvement), դաշնակութիւնը, և, իր երեւակայութիւնը ազդուելէ, յիշողութիւնը ճոխանալէ ու հոգին շփուելութիւններով օժուելէ հաք, նոյն սեւին մէջ ինքզինքը փորձել՝ տանելով անոր ո՛չ թէ թերութիւններն ու զանցառութիւնները, եթէ ունի, այլ ինչ որ գեղեցիկ է, մեծ, ազնիւ ու անսոգիւտ՝ անոր նկարագրին մէջ: Այս կերպով, երիտասարդին լեզուն կը ձկնի ամէնէն փափկանոյշ մտածումները բացատրելու, և միտքը կը վարժուի բարձրանալու ամէնէն վսեմ յղացումներուն:

Նմանիլը՝ բնագոյնականաժ կտոր մը, բառերու փոփոխումով ուրիշ նիւթի մը վրայ կտրկտել ըսել չէ: Երկի մը տիրանալ ու զայն վերադարձրել նոր կամ նոյն ձեւին ասակ՝ նորոգ գեղեցկութիւններով, գործի մը մէջ անցընել օտար ազդուորութիւններ՝ վաղնջական կամ արդիական, որոնցմով լեզուն կը հարստանայ, դրքէ մը խոշորաժ մտածումներ քաղելով՝ մէկտեղել ու բացատրել, մէկ խօսքով, փելիստփայի մը, պատմաւորանի մը, ճարտասանի մը արձակ հատուածը՝ շփու ոտանաւորով փայլեցնել, կամ փոխադարձաբար, անձնաւորի նմանողութիւնը:

3. Տիպար ընտրած հեղինակներու գեղեցկութիւններն իւրացնելու համար, պէտք է իր միտքն աւննց ներկայի մէջ դնել (mettre son esprit dans leur teinture), այսինքն՝ ինքզինքն անանկ մը առգորել աննց մտածումներովն ու զգացումներովը, բացատրութիւններովն ու դարձուածներովը, որ կտրելի ըլլայ զանոնք կիրարկել աւանց բանադատութեան: Այսպէս կ'ընէր Լաֆոնթէն, որուն նմանողութիւնը՝ բնա՛ւ գերութիւն մը չէր: Կը նոյնանար ան իր տիպարներուն հետ, որոնց մտածումներուն հետ խաղալով՝ եթէ կտրելի է այդպէս ըսել, կը բարեփոխէր զանոնք, կ'աւելցնէր աննց միտմտութիւնը, չորսքը, և, յաճախ, աննց արժանիքն ու ոյժը, անանկ որ այդ եղանակով ինչ որ արտագրէր՝ իրն էր, աւանց սակայն իր վարպետներուն ըլլալէ զազրելու: Հիտալի նմանողներ էին Գոռնէյլ, Ռոսսին, Վոլթէր, Մոլիէր ու Վիրգիլ: Անոնք նմանող մըն էր Պէշիկթաշիան: Ճարտար նըմանող մըն է Փանոսեան: Ապահովաբար շատ հեռի էին անոնք այն սարուկ նմանողութեանէն, որ կը կայանայ տիպարներու հետքերուն կառչիլ մնալուն մէջ, ինչ որ կը մտրէ հանձարը, կամ, մանաւանդ կը մաւնէ անոր

3. իր նմանած հեղինակներուն գեղեցկութիւններն ինչպէս իւրացնելու է: -

բացակայութիւնը: Նմանողութեան իտէպին է՝ գերա-
զանցել իր տիպարը, կարելիութեան առհմանին մէջ,
կամ, գո՛նէ, անոր հաւասարել:

4. Սովոր, ամենէն ազնիւ նմանողութիւնն ալ
իր վտանգներն ունի: Լաւագոյն հեղինակներուն քով,
ամէն բան, հաւասարապէս, լու չ'ըլլար: Որտախոր
գտնուծով, Հոմեր ալ, երբեմն, կը մրափէ: Հեղինակի
մը թերութիւններուն խառնուրդը, որքան ալ թեթե-
ււոյ, կը վտանգէ անոր բարեմասնութիւնները: Կեղ-
ծը, երբեմն, հարողատէ՛ն աւելի աչքի կը զարնէ: Զը-
րագուրիչ անկանոնութիւններ կան որոնք ճշգրիտ
համեմատութիւններէ աւելի շուտ ձեռք կը բերուն:
Մ'նայ որ կատարեալ տիպարի մը բոլոր գեղեցկութիւն-
ները, անպայման կերպով, ամէն նիւթի չեն պատշա-
ճիր: Պզտիկ պարագայ մը՝ մեծապէս կրնայ փոխել ի-
րերը, անոնի որ ճշգրութիւնը կ'աներեւութանայ, և
ինչ որ լաւագոյն էր ու աչքառու, կը դառնայ ցուրտ,
ծողրելի ու անմիտ: Նմանողութիւնը տախան մը ունի:
Չափազանց հեռունները մղելու չէ զայն: Հակառակ
պարագային, նորածիլ միաքը կը խամբի: Ինքրիմէ բան
մը չ'արտադրեր ա՛լ: Անգգալապէս կը կորսնցնէ իր իս-

4. Նմանողութիւնը վսաճաւոր կողմեր չունի՞ երբեք:

կատիպութիւնը: Ու, առանց առաջնորդի, ա՛լ չի
կրնար քալել:

Բայց նմանողութեան ամենէն մեծ վտանգը, թե-
րեւս, միակ տիպարի մը սիրահարիչն է: Դատողութեան
պակաս մըն է ա՛տ, որ հողուտղիւտ բան մը չէ, մա՛-
նուանդ պատանիներուն մէջ, որոնք, իրենց հաճելի
զարձած հեղինակներուն համար, նախապաշարուելու
ենթակայ են, որքան ալ թերութիւններ ունենան ա-
նոնք: Այդ նախապաշարումը, զրեթէ միշտ, ցուալի
հետեւութիւններ ունեցած է: Ատիկա բնական բան մըն
է: Մարդ իր հիացած անձերուն թերութիւններուն
աչք կը գոցէ միշտ, մինչև անգամ, բարեմասնութիւն-
ներու անդ դնելով զանոնք, կ'ուզէ անոնց նմանիլ:
Դժեղա՛կ նմանութիւն, որ միայն ճաշակը կ'ապականէ:
Կուխնախիանոս կը գտնդատէր թէ, իր ժամանակի ե-
րիտասարդները կը փճանան՝ Սենեկան իրենց պաշ-
տանքի կուսքն ըրած ըլլախուն համար:

5. Նմանողութեան ուրիշ սեռ մըն ալ կայ, զոր
կը յանձնարարէ Կիկերոն, այսինքն խորունկ ուշադը-
րութեամբ կարգալ հաւերնաիր հասուածներ, տպա,
ինքնին վերյարդարել (remanier) զանոնք՝ առաջին

5. Նմանողութեան ուրիշ ի՞նչ սեռ կարելի է յանձնա-
րարել:

ընթերցումէն զստ , առանց ուրիշ ո՛րէ օգնութեան :
Եւ երբ աշխատութիւնն աւարտի , բաղդատել զանոնք
բնագրին հետ : Այս գրութիւնը , օգտակար յիշողու-
թեան , ա՛յլ աւելի նպատաստոր է մտքին : Այս մեթոտը
ազատ կը ձգէ երիզասարդը , ոճի ու գիւտի ընտրու-
թեան մէջ . սակայն , որովհետեւ մարդ կ'աշխատի իր
տիպարին նմանիլ կամ մօտենալ , հետեւապէս կ'աւ-
նէ անոր ձեւերն ու նկարագիրը , անոր շնորհքը , ա-
նոր աղնուութիւնը , ճշգրութիւնն ու կորովը : Մեծ
վարպետներու տիպարին առջեւ , չա՛հաւոր նիւթերու
վրայ այդ կերպով աշխատելը՝ մեծցնել է իր հոգին ու
բարձրացնել իր ոճը : Այս սեռը՝ մանաւանդ զարգացածնե-
րու համար , կրնայ ներշնչումներու աղբիւրը հանդիսանալ :

6. Օտար գրուածքի մը նիւթն ու գաղափարն
առնելով , կարեւոր փոփոխումներով ու յաւելումներով
և տարբեր ձեւերով ու դարձուածներով հայացնելը՝
ինքնին հեղինակութիւն մը կ'արժէ : Արդի գրողներու
մէկ մասին կողմէ որդեգրուած այս մեթոտին վրայ
որոշ գաղափար մը տալու համար , հոս կ'ընդգրկեալինք
16 առդ Ֆրանսերէն chanson մը , զոր հայերէն triolet -
ներու վերածած է մեր է՛ն կարող քերթողներէն մէկը՝
Արփապուն :

6. Նմանողաբար պատասխուած գրութիւնն արժեք ունի :

— Mon coeur est un sentier pareil
Aux sentiers frais parmi les branches ,
Rayé par l'ombre et le soleil
Et plein d'ailes vertes et blanches

Avec de délicats frissons
Bien des femmes y sont passées ,
Fermant l'oreille à mes chansons
Amoureusement cadencées .

Et toutes , possédant vraiment
L'âme végétale des plantes ,
S'arrêtaient à voir un moment
Et puis passaient , froides et lentes .

Ces rayons roses ont tourné . . .
Ainsi le gai matin s'envole ;
Le sentier est abandonné
Et s'efface sous l'herbe folle .

ՄՐՏԻԿԱ ՈՒՂԻ

Մրտիկա ուսալից ուղի մ'եր խոնարհ,
Նրման գարնայնի բարմ ուղիներուն,
Ուր թիթուանց բեւեր կը բաբախեն յար . . .
Մրտիկա ուսալից ուղի մ'եր խոնարհ .
Յոյսերս երգելի չեին յագեցար ,
Վարդ երագներու քոյրովն օրօրուն . . .
Մրտիկա ուսալից ուղի մ'եր խոնարհ,
Նրման գարնայնի բարմ ուղիներուն :

Փափուկ եակներ անկէ շաւ անցան ,
Պշտոս, դողդոջուն , վէս , խնդումներս . . .
Խուլ իմ երգերուս ձայնին ցիր ու ցան՝
փափուկ եակներ հոնկէ շաւ անցան . . .
Տալով խոհերուս՝ անխընայ հնձան,
Փունջեր կապելով իմ ծաղիկներես ,
փափուկ եակներ հոնկէ շաւ անցան
Պշտոս , դողդոջուն , վէս , խնդումներս . . .

Ոմանք շաւ անշուք գրքան զայն , աւաղ ,
Այլք շաւ ըսուերոս եւ աղմկալի . . .
Պահ մ'երեւացին եւ . . . հեռացան վաղ ,
Ոմանք շաւ անշուք գրքան զայն , աւաղ . . .
Մրտիկա հուրքն անբաւ , ցոլմունքն եր' նրաւ . . .
Պերհանք կ'ուզէին սիրեք աւելի . . .
Ոմանք շաւ անշուք գրքան զայն , աւաղ ,
Այլք՝ շաւ ըսուերոս եւ աղմկալի . . .

Մրտիկա ուղի մ'եր - երբեմն - հեռաբոյր . . .
Խօլ վայրի խոտեր ծածկեն զայն հիմակ . . .
Հոն կը շողային խանդ , երգ ու համբոյր ,
Մրտիկա ուղի մ'եր - երբեմն - հեռաբոյր .
Այլ չեն ծաղկիր հոն խինդ , պատրանք , հրապոյր ,
Կեանքին վարդերը կ'սրմիր ու ներմակ . . .
Մրտիկա ուղի մ'եր - երբեմն - հեռաբոյր . . .
— Խօլ վայրի խոտեր ծածկեն զայն հիմակ :

Պատի՛ւ հայ հանճարին , որ գերազանցա՛ծ իսկ է
իր եւրոպացի ափաբոյր : Այս աչքառու յաջողութիւնն
ամէն գրող ձեռք չի կրնար բերել անշուշտ , սակայն

շահեկանութենէ զուրկ չ'ըլլար այս կերպով ի վեր
հանել նմանողութեան նպատակն ու զերը, շահն
ու վնասը՝ անկէ օգտուելու կամ . . . զգուշ
շահալու համար :

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. Տեսակ մը նմանութիւն ալ կայ, զոր ուսմիկ
միտքերը կ'արհամարհեն, ապահովաբար միջակ հանձար-
ներու յարմար ենթադրելով զայն . թարգմանութիւնն
է ասիկա : Ամէն ժամանակներու մէջ ստիկայն, տես-
նուած են իսկապէս մեծ գրողէաներ, որոնք լուազոյն
հեղինակներու շքեղ կտորները թարգմանած են՝ անոնց
բացատրելու պիւժուպան ձեւերն իւրացնելու համար :

2. Հոմերոսի հմայքոտ պատկերները, Թեմոսթիկի
խանդոտ ճառերը ու Արատոսի աստեղագիտական քեր-
թուածն յաջողապէս թարգմանած է Կիկերոն՝ արտա-
յայտութեան բովանդակ նրբութիւններուն ձկիւլու հա-

1. Թարգմանութիւնն արհամարհելով է :—

2. Նախնի ու արդի մեծ հաննարները՝ բարգմանութեան
փորձերը բրած չեն :—

մար իր ոճը: Ֆէնէլոն՝ նարմինազան փունջ մը կազմած է Իլիականէն: Վիրգիլ իր համակ թրթռուն հովուերգութիւնները՝ Թէոքրիտէն ու բանաստեղծութեամբ օծուն էջերը՝ Հոմերէն ծծած է: Ռոման հեղինակ թարգմանած է Եւրիպիդէսը, Տակիտոսն ու Աստուածաշուէնը: Գոռնէլլ՝ ստանուորի վերածած է Տիտոս-Լիվիոսի զաշնակաւոր արձակը: Պուալոյ հարստացած է Որատիոսի բանաստեղծական փիլիսոփայութեամբն ու Յուլիանոսի սանացի խոհերովը: Հնութեան գրական բոլոր գեղեցկութիւնները, փափկութիւնները, մեծութիւնները, նրբութիւնները, վերջապէս բովանդակ գոնձերը՝ թարգմանաբար արդի գրականութեան խառնուած են: Զարմանալու չէ, երբ Հայ մատենագրութիւնը, Ե. Գարու մէջ, իր կատարելութեան հասած կը գտնենք՝ տաղանդաւոր թարգմանիչներու ոսկեղենիկ գրչին տակ:

3. Լուս ըմբռնելու համար թէ, ի՞նչու թարգմանութիւններն օգտակար են՝ տաղանդներու կատարելագործութեան, պէտք է զիտել որ՝ ինքնաստեղծ դրութեան մէջ, գրողը միայն կ'երազէ իր խոհերն հագուեցնել աչքառու ձեւերով, մինչդեռ թարգմանած ա-

3. Ի՞նչու քաղցանակութիւններն օգտակար են :—

տեն, կրկնակ աշխատութեան անձնատուր կ'ըլլայ ա՛ն, մէկը՝ ուրիշին մատմուններն հոմոֆոնուր և միւսը՝ ա՛նոնց վայելուչ բացատրութիւններ կերակուր համար: Մ'նայ որ, իրենց բովանդակ խորութեանը մէջ, հանձարին խոհերուն խորքը թափանցելը՝ ուժեղ ու խիզախ յղացումներու իւրովի հոմոնէլէն նուազ դժուարին չէ թերեւ: Բաւական չէ հեռակի հեղինակին նրբութիւններուն, դուշակի անոր լեզուին անուշութիւնները, ու յղանալ անոր ներշնչումները, պէտք է ծուծը հանել, հոգին ծծել, այսինքն՝ նոյնանալ հեղինակին հա: Թարգմանելը՝ հեղինակել է, կամ, գէթ, ամոր չափ օգտակար:

Սկսնակէ մը, ապահովաբար, այս բոլորը չի պահանջուիր: Բայց, հելիք է որ զգայ թէ, գաղափարներու, արտայայտութեան ու դարձումներու ի՞նչ արգասաւորութիւն կը ծնի ասանկ կանոնաւոր մարզանքէ մը՝ երբ խզմասօրէն կատարուի ա՛ն: Լեզուի խորունկ հմտութիւն կը պահանջէ, սակայն, աշխատութեան այս սեռը՝ որ պատանիին ճաշակը մաքրելու, ոճը ձեւաւորելու և միտքն ուսմացնելու գլխաւոր միջոցներէն մէկըն է: Այս պարագան հուժկու ազդակ մը ըլլալու է երիտասարդներուն՝ հիմնապէս սովորելու համար օտար ո՛ր և է լեզու: Ապահովաբար սոհմային լեզուի մէջ քաջ ըլլալ անհրաժեշտ է, ամէն բանէ առաջ:

4. Ի՞նչպէս թարգմանելու է: Բնագրէն շատ հե-
ռանալը՝ թարգմանել չէ, այլ՝ նմանիլ: Ստրկորէն զայն
ընդօրինակելն ալ՝ փոխադրել մըն է լոկ: Իսկ ընդար-
ձակելը (paraphraser)՝ մեկնաբանել է պարզապէս:
Ուրեմն ճիշտ միջին կէտ մը կայ, զոր պահելու համար՝
մոռնալու չէ սա՛ քանի մը կանոնները:

1) Թարգմանութեան մը տառաջին յատկութիւնն է
ճշգրտութիւն, որ կը կայանայ ո՛չ միայն զաղափարնե-
րը համազօր բառերով բացատրելու, այլ նաեւ բնագը-
րին իմաստը, կորովն ու նուրբ գոյնը ճշտապէս ներկա-
յացնելուն մէջ: Մէկ խօսքով, բնագրին հարադասութիւնը
պահելու է:

2) Պէտք չէ դպչիլ իրերու ընտան կարգին, քանի
որ այդ կարգը նոյն է բոլոր լեզուներու մէջ, ու կա-
խում ունի աւելի մարդուն բնոյթէն, քան թէ ողգե-
րու մասնաւոր հանճարէն: Գաղափարներու յօրինուած-
րու մէջ սակայն, լեզուները, երբեմն, բոլորովին տար-
բեր եղանակ մը ունին, զոր պէտք է ճարտարօրէն ընկ-
ճել տոհմային լեզուի լուծին տակ:

3) Պարբերութիւնները յապաւելու չէ, որքան որ
ալ երկայն ըլլան: Պարբերութիւնը մտածում մըն է՝

4. Ի՞նչպէս թարգմանելու է. Ի՞նչ պահուէրներ կարելի է
սալ այդ մասին:—

ուրիշ շատ մը մտածումներէ հիւսուած, որոնք ներք-
նապէս իրարու կը չլթայուին: Այդ ներքին կա՛պն է
խօսքին գլխաւոր առարկան: Պարագաներու բերումով,
երկայն նախադասութիւն մը յօտելու տանն, նայելու է
որ գլխաւոր գաղափարը ո՛չ միայն չտկարանայ, այլ
մա՛նաւանդ կորովի հանգամանք մը ստանայ:

4) Պէտք չէ փոխել շաղկապներուն իմաստն ու
տեղը: Այն տանն միայն ներքին է վերցնել տանք, եւր
իմաստը դիւրութեամբ կ'անցնի մէկ խօսքէն միւսին:
Իսկ մակրայները անտնկ մը դասաւորելու է, որ բային
իմաստն որոշապէս կ'անոն դուրս ցայտեցնել:

5) Զնաւոր բառերն ու բացատրութիւնները՝ ի-
րենց համազօրներովը թարգմանել նախընտրելի է: Իսկ
այլարոնութիւն, առակ, առած՝ եթէ նոյնութեամբ չը
թարգմանուին, կարելի է անխախտ փոխանակել՝ տոհմա-
յին լեզուի մէջ գտնուած քոյր ձեւերովը: Հակառակ
պարագային, յատուկ իմաստովը թարգմանելու է, ա-
ռանց սակայն վնասելու բնագրին ներքին ուժին ու
արժէքին:

5. Թէեւ նուիրական սկզբունք մը դարձած է
քննորդին վրայ բնաւ բան չաւելցնելը, սակայն, երբեմն,

5.— Կարելի չէ՞ բնագրին վրայ մեկ - երկու բառ աւելցնել:

կարեւոր է մէկ երկու-բառ՝ վերագիր մը, մտկայ մը, եւն. տեղեկել՝ իմաստը լուսաւորելու և ամբողջացնելու համար: Նոյն իսկ երբեմն հարկ է բնագրին եղանակը լքել՝ նախադասութեան մղում տալու և ոճը մեծավայելուչ ընելու միակ ըզձանքով: Թարգմանչի ազատութիւնն ասկէ անդին տանելու չէ սակայն: Որովհետեւ, այս պարագաներէն դուրս ո՛ր և է յաւելում կամ յապաւում՝ վնասակար է ու աննւերելի:

Կէօթէի մէկ գողարիկ պալլատը՝ «Ձկնորսը», զոր մէկէ տեղի անձեր թարգմանած են, հոս քով քովի կ'ընդօրինակենք՝ միջակ ու ճարտար թարգմանչին տարբերութիւնը վեր հանելու համար.

Ա.

—« Զուրը եռաց, ջուրն ուռեցաւ ափը, ձկնորս մը նստե՛ր, հանդարտ՝ կարթին կը նայէր, մինչեւ սրտին խորը զով, և այսպէս նստած երբ կը դիտէր, ալիքը դէպ ի վեր կը ճեղքուի, յուզուած ջուրէն տամուկ կին մը դուրս կը ժայթքէ:

Կինը երգեց անոր, կինը խօսեցաւ անոր. « Ինչո՞ւ ծոցս կը խուղարկես մարդկային միջոցներով, մարդկային փափաքներով, քու սահմանէդ դուրս՝ մահուան վիճին մէջ: Ախ, եթէ գիտնայիր՝ ինչպէս

ձկնիկը երջանիկ է յատակը, հոն պիտի գայիր, և այն ատեն առողջ պիտի ըլլայիր:

« Սիրուն արեւը, ինչպէս լուսինն ալ, չեն լողար ծովուն մէջ. անոնց պատկերը, երբ ջուրը ծծէ կըրկ-նապասիկ աղւոր չ'անդրադառնար, քեզ չ'ընդգրկեր խորունկ երկինքը, խոնաւութեամբ լուսաւորուած կապոյտը: Քու դէմքդ իսկ չի հայելանար հոս՝ այս յաւիտենական տարածութեան մէջ: »

Զուրը եռաց, ջուրն ուռեցաւ, և անոր մէջ ուռեցաւ փայփայեց, իր սիրտը այնչափ ըզձանքով առլըցուեցաւ, որչափ սիրելի ողջոյնէ մը: Կինը խօսեցաւ անոր, կինը երգեց անոր, ա՛լ անոր գործը լմեցած էր, կէս մը կինը դայն քաշեց, կէս մը ան ինքզինքը ձգեց, և աներեւոյթ եղաւ: »

Բ.

— « Կոհակը կը մրմնջէր, կոհակը կ'ուռէր, ձկնորս մը նստե՛ր էր ծովափը. հանդարտ՝ կարթին կը նայէր, մինչեւ սրտին խորը զովութեամբ կազդուերուած: Եւ մինչ նստե՛ր կը դիտէր, ալիքը բարձրացաւ ու ճեղքուեցաւ, և ծվացիկ կոհակի ալքերէն ջրաթաթաւ պարիկ մը դուրս ելաւ աղմուկով:

Եւ երգեց անոր ու ըսոււ. « Ի՞նչու մարդկային խորամանկութիւններով ու հնարքներով ձկներս վեր կը քաշես դէպի մահազդեցիկ ջերմութիւնը: Ո՛հ, եթէ

զիտնայիր թէ փոքրիկ ձուկը ինչ հանգիստ է կոհակ-
ներուն խորքին մէջ, դո՛ւն ալ հոն պիտի իջնէիր, և
հանգիստ պիտի ըլլայիր:

« Զե՞ս տեսներ չքնաղ սրեւը, լուսինը, որ ծովուն
մէջ կուգան զովանալ: Իրենց դէմքը ալիքներուն
վէտովէտումին մէջ կրկնապէս չի՞ գեղեցկանար: Դուն
ալ չե՞ս հմայուիր սա խորունկ երկինքէն, սա նամէտ
և շողշողուն կապոյտէն. չե՞ս հմայուէր նոյն իսկ քու
պաակերէդ, որ կը ցորանայ յաւերժական ցողին մէջ: »

Կոհակը կը մըմնջէր, կոհակը կ'ուռէր, կը թրջէր
անոր բոսիկ ոտքը, և սիրան ալ լեցուեցաւ ըղձաճա-
ներով: Ու պարիկը խօսեցաւ անոր, երգեց անոր.
ա՛յ մարդուն դործը լմնցեր էր: Դիչ մը ծովուն պա-
րիկը քաշեց զայն, քիչ մըն ալ ան ձգեց ինզքինքը, և
ա՛յ երբեք երեւան չեկաւ ձկնորսը: »

Սոյն թարգմանութիւններէն առաջինը թէ որ մէ-
կը կարգայ՝ առանց ոչքի առջև ունենալու երկրորդը,
ապահովաբար յաջող կը գտնէ զայն. սակայն երբ
զանոնք բաղդատէ իրարու հետ, սնմիջապէս կըզգայ
թէ սխալեր է: Հիմա քննենք գլխաւոր կէտերը:

Առաջին թարգմանութեան մէջ, բառերն ու բա-
ցատրութիւնները խնամքով ընտրուած չեն, օրինակի
համար. գալ (իջնել), լողալ (զովանալ), ժայթքել
(զուրս հանել), դէպ ի վեր ճեղքուիլ (բարձրանալով

ճեղքուիլ), տամուկ կին (ջրաթաթաւ կին), առողջ
(հանգիստ) ելն.: Մինչդեռ երկրորդին մէջ ո՛չ միայն
բառերը ճշդապէս գործածուած են, այլ նոյն իսկ ըս-
տորակէտ մը սխալ կամ աւելորդ դրուած չէ:

Առաջինին մէջ կիսատ մնացած ու անիմաստ խօս-
քեր կան. 1) մինչեւ ursին խորը գով, 2) անոնց
պահերը, երբ ջուրը ծծէ, կրկնապատիկ աղւոր չ'ան-
դրադառնար. 3) Իեզ չ'ընդգրկեր խորունկ երկինքը:
Տեսէ՛ք թէ երկրորդին մէջ ո՛րքան վճիռ ու ճշգրիտ հան-
գամանք մը առած են նոյն այդ խօսքերը. 1) մինչեւ
սլախն խորը զովութեամբ կաղզուերուած, 2) իրենց
դէմքը ալիքներուն վէտովէտումին մէջ կրկնապէս չի՞
գեղեցկանար, 3) դո՛ւ ալ չե՞ս հմայուիր սա՛ խորունկ
երկինքէն:

Առաջինին մէջ թարգմանիչը՝ իմաստը չհասկնալով,
խորունկ հակասութեան մը մէջ կը գլորի, երբ մէկ
կողմէ մահուան վիճի կ'անուանէ ջուրերուն խորքը,
միւս կողմէ՝ հոն կը հրաւիրէ ձկնորսը. « Ինչու ծոցս
կը խուզարկես մարդկային միջոցներով, մարդկային փա-
փափներով, քու սահմանեդ դուստ՝ մահուան վիճին մէջ:
Ա՛խ, քեզիսնայիր, ինչպես ձկնիկը երջանիկ է յասա-
կը, հոն պիտի գայիր, եւ այն ասեմ առողջ պիտի ըլլայիր: »
Հիմա կտրգանք երկրորդ թարգմանիչը, որ հիմնա-
լիօրէն թափանցած է իմաստին խորքը. « Ինչու մարդ-

կային խորամանկութիւններով ու հնարքներով ձուկերս վեր կը քաշես դէպի մահազդեցիկ ջերմութիւնը: Ո՛հ, եթէ գիտնայիր թէ փոքրիկ ձուկը ի՞նչ հանդիստ է կոհակներուն խորքին մէջ, դժէն այ հոս պիտի իջնէիր, և հանդիստ պիտի ըլլայիր: »

Երբ առաջին թարգամանին տմուր մը կտուներ մնացեր է բնագորին բառերուն ու ձեւերուն վրայ. երկրորդն՝ ընդհակառակը, բայ մը, մակբայ մը, վերադիր մը աւելցուցեր է՝ խմտան աւելի՛ վճիռ ընծաւելու համար: Մնաց որ այս վերջինին թարգմանութիւնն՝ անուշ լեզու մը ու կորովի ձեւ մը ունի: Մէկ խօսքով, առաջինը՝ թարգմանած է, մինչդեռ երկրորդը՝ հայացուցած է Կէօթէի « Զկնորսը »:

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

1. — Շարադրութիւնը՝ բազմաթիւ զաղափարներ մէկտեղելու, զանոնք կարգի մը մէջ դասաւորելու, և վաւելու ռճով մը ներկայացնելու արուեստն է:

Այդ արուեստին մէջ, պատանիները մարդկու համար, սովորութիւն եղած է նիւթը տալ՝ կանխապէս գծելով անոր յատակագիծը (canevas): Կը մնայ, ուրեմն, յաջողութեամբ լեցնել զայն, ուշ դնելով զաղափարներու ճշգրտութեան ու վայելչաբանութեան միանգամայն: Եւ յաջողելու համար, պէտք է. 1) լաւ ուրճալ նիւթը, 2) անձնատուր ըլլալ մաքի առաջին խոյանքին, 3) յետոյ ինքնին ուղղել այդ առաջին փորձը, և 4) տպաւնութեամբ զայն վարպետի մը սրբազրութեան:

2. — Նիւթին վրայ մտամբով խոկալը՝ կարեւոր է

1. — Ի՞նչ է շարադրութիւնը ու քանի՞ բան հարկաւոր է յաջողելու համար: —

2. — Նիւթին վրայ խորհելէն ի՞նչ առաւելութիւն առաջ կուգայ: —

ու օգտակար՝ նոր թերադրութիւններ ու մանրամասն
նութիւններ ձեռք բերելու համար: Մանուսանդ երբ
անգամ մը երեւակայութիւնը ստանայ, հաճոյակա-
տարութեամբ կ'ընձեռէ ան՝ խանդոտ մտածումներ,
պատկերալից բացատրութիւններ, և սրամիտ ու վայելուչ
ձևեր: Եւ ա՛յ տա՛ն ինչ հեշտին ու բնական կը դառ-
նայ: Լուսագոյն ոճը՝ նիւթէն կախում ունի: Ուրիշ
տեղ փնտռելու չէ զայն:

Յատակագծի բացակայութենէն ու նիւթին վրայ
լուսմտածած չըլլալէն է, որ երիտասարդը կը վարանի
ու չի գիտեր թէ, ս'ւրկէ սկսելու է գրել: Գաղափար-
ներու հոծ թիւ մը կը նշմարէ ամբողջութեամբ: Եւ
որովհետեւ զանոնք իրարու հետ ո՛չ բաղդատած է, ո՛չ
ալ ստորակարգած, հետեւապէս չի յաջողիր անոնց
մէկ մասին նախամեծարութիւն տալու և մնացածնե-
րուն ալ՝ իրենց սեփական արժէքը: Ու, այսպէս,
տարակուսանքի մէջ կը մնայ ա՛ն: Մինչդեռ, երբ յա-
տակաւի մը շինուած է, երբ նիւթին հարկաւոր բոլոր
մտածումներն հաւաքուած ու կարգաւորուած են,
մտքը դիւրութեամբ պիտի գուշակէ այն վայրկեանը,
ուր պէտք է գրէ՝ ձեռք տանէ, պիտի զգայ մաքին
հասուն բոպէն ու պիտի ջանայ անոր փթթումը փու-
թացնել. պիտի ունենայ, նոյն իսկ, գրելու հաճոյքը
միայն, և գաղափարները իրարու պիտի յաջորդեն ա-
ռանց ճիշդի, ոճը պիտի ըլլայ սահուն ու բնական: Այդ

հաճոյքէն պիտի ծնի տաք կենդանութիւն մը, որ պի-
տի տարածուի տա՛ն կողմ, և կեանք պիտի տայ իւ-
րաքանչիւր արտայայտութեան. ամբողջութիւնը պիտի
ռգեւորի աստիճանաբար, շեշտը պիտի բարձրանայ, ա-
ռարկաները գոյն պիտի ստանան, ու զգացումը՝ միա-
նալով պայծառութեան, անոր հրապոյրը պիտի աւել-
ցնէ, զայն հեռուն պիտի տանի, ըսուածէն ըսուելի-
քին պիտի մղէ, և այսպէս ոճը պիտի ըլլայ շահագր-
գիւ ու փայլուն:

3. Այսպէս, նիւթին լուրջ խոճոճը՝ թոյլ կու-
տայ անձնատուր ըլլալու երեւակայութեան ու զգա-
յականութեան առաջին թափին: Մեծ մտածումներու,
ազնիւ, գորովալիր, կամ կարեւոր զգացումներու
պատեն վայրկեանն է տալիս: Մաքի ու սրտի, եռան-
դի ու խանդավառութեան շարժում մը կայ հոս, ուր-
կէ օգտուիլ գիտնալու է: Որովհետեւ, անգամ մը ձեռ-
քէ հանուելէ վերջ, դժուար է վերադառնալ զայն:
Հուր մըն է ա՛ն, որ, ո՛րքան աւելի բուռն ըլլայ, ա՛յն-
քան քիչ կը տեսէ՝ թէ որ զայն անուցանելու, նոյնիսկ,
աճեցնելու աղբիւրները պակսին: Հետեւապէս, դիւրին

3. Երբ անձնատուր ըլլալու է երեւակայութեան ու
զգայականութեան առաջին քափին: -

է Ըմբռնել թէ, այս կերպով չարադրելու առաւելու թիւնները կախում ունին՝ նիւթին վրայ չըջանացեցու թեամբ խովայէն:

4. Այդ առաջին աշխատութիւնն, երբեմն, յաջող, բայց, յաճախ, թերութիւններով թրմուած կ'ըլլայ, ուրկէ դո՛ւ ըլլալը՝ թեթեւ, անփոյթ ու յանձնապատան մտքի մը բացորոշ նշանը պիտի ըլլայ: Այդ պզտիկ կարծուած պակասութիւններն իր անձին ներկէն աւելի դժնդակ բան չ'ըլլար: Առանկ անխորհուրդ ներուզութիւն մը՝ չարիքը կ'աւելցնէ օրէ օր, ու, վերջապէս, անբուժելի կը դարձնէ զայն: Նրիտասարդները փութ կը սեպեն արաշօրէն գրելով՝ քանի մը վայրկեանի մէջ, էջեր երկնելը: Սակայն, զժրտաւորաբար, այդ կերպով, յոռի գրողներ կը դառնան, որոնց գրքիչներէն՝ անշիղ, անհրապոյր ու անյարգ խոհեր միայն կրնան ծնիլ:

Ուրեմն, հարկ է անդրադառնալ միշտ իր գրածներուն, քննել զանոնք, ուղղել անոնց յորինուածքը, ազուցումները, չղթայաւորումները, բացատրութիւնները, մինչեւ անգամ բառերը, որպէսզի անկանոն ու անկարեւոր բան մը չսպրդի հոն: Պէտք է դարձեալ

կարգալ, յապաւել, ուղղել, սրբագրել, վերստին ընթեռնուել, նորէն շտկել: Վերջապէս, քանի մը հեղաջն հանելու է սալին վրայ՝ կռելու, կոփելու, կոկելու համար: Հոգ չէ որ ժամանակ անցնի: Այդ յամրութիւնն է, որ կ'երաշխաւորէ երկին յաջողութիւնը, ու կուտայ զրելու այն ցանկալի արագութիւնը, որ, այսպէս, ձեռք կը բերուի ծանր, ինսամբով ու յաւէտ զրելով:

5. Գրութիւնն, անձամբ լաւ մը սրբագրելէ ու շտկելէ վերջ, պէտք է ուսուցչի մը զիտողութեան ու վերյարգարումին (retouche) ենթարկել զայն՝ միտք պահելով բոլոր այն աննշան կամ խոշոր վրէպները, զորոնք չէր նշմարած ինք: Ապա մտքուրի առնելու է այդ արդուկուած կտորը: Այս գրութիւնը օգտակար է, հետեւապէս պարտաւորիչ կերպով շարունակուելու է ամբողջ զպրոցական ընթացքին մէջ: Իսկ զպրոցին մնաս-բարովի ըսելէ ետք, երիտասարդն իրեն ուսուցիչ ու առաջնորդ ընտրելու է գրականութեան մեծ վարպետները՝ անոնց խորհուրդին անսալու եւ անոնց օրինակին հետեւելու համար, մինչեւ որ իր միտքն ու սիրտը վայելչապէս եւ ճարտարօրէն բացատրելու երա-

4. Մտքին այդ արտադրութեան գոն ըլլալու է: -

5. Անձամբ իր գրութիւնը սրբագրելէ վերջ, որով վերյարգարումին ենթարկելու է:

նոտ զաղանիքին տիրանայ ինքն ալ :

6. Շարադրութեան համար վերացական նիւթեր ընտրելու չէ : Այդ սխալ դրութեան հետեւանքով, մեր զպրօցներէն երազողներու անջիղ սերունդներ դուրս ելած են ու կ'ելլեն դեռ : Շօշափակի ու գործնական նիւթեր տրամադրելու է : Մանաւանդ գիտական մեթոքը ներմուծելու է շարադրութեան դասին մէջ : Երիտասարդն հետաքրքրուելու է իրեն հետ անմիջապէս յարաբերութեան մէջ գտնուած իրերով ու անձերով : Պէտք է որ անիկա քննէ իրերը, քննադատէ անձերը, ուսնի երեւոյթները, և ուսումնասիրէ դէմքերը : Պատանիներուն դիտել, դատել ու համադրել սոփրեցնելու է : Անոնք, իրենց այդ փորձերուն մէջ, միակ նպատակի մը ձգտելու են, այսինքն փնտռել ու գիր հանել՝ բընական գեղեցկութիւններ, բարոյական մեծութիւններ, իրական ճշմարտութիւններ, կամ, ընդհակառակը, զրտնել ու ձողկել հոմաստօրէն՝ արուեստական ազեղութիւններ, վատթար բարքեր, ճշմարտանման կեղծիքներ : Ապահովարար պարզ լեզուով պատրաստուելու են այս գրութիւնները, քանի որ պարզութիւնը՝ գրելու

6. Շարադրութեան համար ի՞նչ տեսակ նիւթեր տալու է :-

զաղանիքներէն ու արժանիքներէն մէկը սեպուած է հիմա : Վերջապէս տչքառու գրող մը ըլլալու համար, պէտք է որ երիտասարդն ունենայ մաքուր ու զգայնիկ սիրտ մը, զարգացած ու բեղուն միտք մը, բարեպաշտ ու բոցեղ հոգի մը, մէկ խօսքով՝ ընտիր ու տոկուն նկարագիր մը :

7. Ոչ թէ միայն սկսնակները, այլ կարողներն ալ պէտք է որ ուշադրութեամբ սրբադրեն իրենց գրութիւնները, քանի որ շատ քիչերու տրուած է, գրչի մէկ հարուածով, արտադրել անթերի, հետեւապէս սպրկու սահմանուած երկեր : Վիրգիլ՝ մինչև իր մահը, սրբադրեց էնէԱԿԱՆԸ : Մազոյէյ՝ իր ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ փորձերը սրբադրութիւններով կը լեցնէր : Տարվին կը խոստովանէր թէ, իր գործերուն շարադրութիւնը շատ ժամանակ կորսնցնել կուտար իրեն : Պղատոն տասերեք անգամ գրեց իր ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ անուն գործին տոսջին էջը : Ֆէրբարայի մէջ, մինչև այսօր կը պահեն թղթի կտորիկ մը, որուն վրայ Արիստո՝ տասնըվեց անգամ գրեց ալեկոծութեան մը նկարադրութիւնը, մինչև որ գոհացուցիչ վիճակի հասցուց : Բեդրարք ան-

7. Միայն սկսնակները սրբագրելու են իրենց գրութիւնները :-

կէ աւելին ըրաւ. միւնոյն տնտէր՝ քառասունվեց տն-
դամ գրեց: Կէօթէ իր ՖԱՒՈՒՍԹ ողբերգութիւնը քը-
սան տարեկան սկսաւ ու վաթսուն տարեկան էր երբ
աւարտեց:

Սրբազրութեան գերին կարեւորութիւնն օրինակ-
ներով ցոյց տալէ վերջ, գրասէր պատանիներուն անուշ
հաճոյք մը պատճառելու համար, հոս, քով քովի կը
դնենք մեր էն կարող ու սիրուած քերթողուհի Սիպի-
լին «Լուսին»ը՝ ի՛ր իսկ ձեռքով, տաճնեակ տարիներ
վերջ, սրբազրուած:

« Բ Ն Ա Դ Ի Ր Ը »

— Ուշոյն քամ քեզ անհուն սիրով, ո՛ր լուսնակդ իմ,
Սաւանակեաց զբխուր հոգւոյս դու մըսերիմ,
Թէ չըլլայիր դու, եւ փափուկ քո այդ շողեր
Չը գրգուռին զքեզոյն նակասն իմ սգասուրեւ,
Շատ իսկ կանուխ դառն արտասուաց մէջ ես, աւա՛ղ,
Կը փրչի կեանքս, որ կանքեղ մի է նուաղ.
Նուաղ՝ այո՛, եւ գոգ երազ վաղասլացիկ՝
Սեւ աշխարհիս հորիզոնէն կ'անցնիմ մենիկ:

Բընաւ գիս ցուրս կարծեն զուարթ կամ անարթեր,
Այլ դու միայն, դու կը տեսնես սրտիս կայծեր:
Մինչդեռ երկնից անդունդներէն ինձ կը նայիս,
Կարծես սրտիս զբխուր պակերէն ի քեզ ունիս,
Եւ անհամար բոյլերն ասեղց բոյսած հեռուն՝
Ամայութեանց մէջ կը շրջիս գիւտէն ի բուն,
Ո՛վ դու լուսնակ, քանի՛ չըմաղ ես եւ փափուկ,
Քո նըշոյլներ սրտիս խորէն քաղեն արցունք:

Տիեզերաց ողի՞ն ես դու արդեօք, քէ տէր,
Քո հայելոյդ մէջ կը դիտէ գիւր վե՛ն պակեր:
Հոգւոյս համար մի խունկ ես դու ասուածաւառ,
Իսկ աշեռուս նոյն ինքն էին բուխ սլալար.
Այդ անուշ գեղ քոյ եւ շրմուռն մեղանալձիկ՝
Ծածկեն յինքեանս ոգի խոկուն երկնազդեցիկ,
Ձի գըքացեալ ընդ խոր աղեսս հե՛ք մահացուաց՝
Խորհրդաւոր դամբաններու ելնես ի յայց,

Եւ ըզնոնեաց գրգուռել կասարս արեւախիս,
Փիլոմելեայ սրտում երգոյ յար դընես միս:
Ձէ քեզ հանոյ ոսկեճեղուն նոխին պալաս,
Քո սիրելի վայրէն են՝ դաշտերն, անտառն ազաս,
Յոր հոգի՞ մեծ յանին բաւուր քրտոց ներքեւ,
Յոր մի մըմունջ բողու վըսակ, ծաղիկ՝ տերեւ:

Վիճես քեզ համար մի հրապոյր ե, եւ աւերի սեաւ
Ոգեւորեալ փայլին ի շող լուսոյդ անբաւ:

Մի սիրս ես դու, ըզգամ ես զայդ, սիրս քերթոյի,
Երագներով, հրքով, սենչով եւ խսնդով լի,
Կամ հեռաւոր գաւառներէն նմոյն մի կոյս,
Որ ֆողի ցակ ծածկես արցունքդ, հառաչդ ու յոյզ:
Չունիս բարբառ, լուսնա՛կ, այլ ես գիտեմ քանի՛
Հուր եւ աշխոյժ քերթողական ի քեզ վառի,
Այդ սրխուր դեմք քո պերճախօս ե բաւական՝
Ինձ յայտ առնել քե չես ուրիշ աստեղց նըման:

Ես ալ քեզ պէս սրբունմ եմ, ա՛ն, եւ տարագի՛ր,
Ինձ համար ալ չունին հրապոյր վայելի պատիւ:
Քեզ քամ ի ձօն հոգիս անբաւ սիրոյս նըման:
Պատմե նըմա խորհրդաւոր վրճերդ համայն:
Նա զերդ լընսը քրքրըռալով յաստեղց յաստեղս՝
Քո հառաչներ պիտի սփռես ի սիեզերս,
Եւ յաւիտեան կեցած անհուն դարուց վերայ՝
Միճես սուրբ սիրոյդ քո երգաբան պիտի ըլլայ:

★
★

Ճ Ս Ր Բ Ա Գ Ր Ո Ւ Ա Յ Ը

— Ողջոյն կուտամ անհուն սիրով քեզի, լուսնա՛կ,
Ո՛վ մըտերիմ շըխուր հոգւոյս իմ միայնակ,
Թէ չըլլայիր դուն, եւ չողերդ այդ փայլալոյսն
Ձը չոյէին սըրտցքն հոգւոյս երազներուն,
Փոս մը կ'ըլլար կեանքս, թափուր եւ ամայի,
Փոս մ'որ մըռալլ դամբաններու լոկ կը նայի,
Որուն եղերքն ա՛լ չեն փըթթիր ծաղիկ ե բոյս,
Ուր կը մոռնայ ցօղել արեւն իր արշալոյս:
Ու կ'անցնէի ըստուերի պէս կեանքին մէջէն
Քըչուելով հոն, ուր կը հեծեն, կը հառաչեն,
Կամ նըւաղած կանթեղի պէս չիչկափառ
Կը կըքէի ամէն հովի եւ անբարբառ:
Բայց դուն, լուսնա՛կ, քոնի վերէն ինձի ժըպտիս,
Մըտքիս թըռիչք, աւիւն եւ հուրք կուտաս սըրտիս:
Քոնի թողած շողերու հոյն եթերածնամ
Պատուհանիս առջին կուգաս երբ կ'աղաչեմ,
Քու ըզգայուն, սիրող անոյշ սըրտիդ վըրայ
Տաք արցունքով լեցուած՝ հողիս կը գուրգուրայ:
Ո՛հ, ո՛րքան բարձր ես, որքա՛ն սուրբ եւ ինչ վըսեմ,
Նըշոյլներուդ ներքեւ Աստուածն եւ կ'երազեմ:
Տիեզերքի ողբն եւ դուն, թէ ոչ հայլին,

Որուն մէջէն սըրբութիւններ կ'արտափայլին :
Գթութիւնն եւ կամ դիցունի՞ն գուն Աթենաս ,
Որ խըրճիթին ու դամբանին կը մօտենաս ,
Եւ երբեմն ալ նոճիներուն մըշտագիշեր ,
Որոնք տըրտում են ինչպէս մահն ու իր յուշեր :
Դուն չես սիրեր ոսկեպտճոյճ ճոխ ապարանք ,
Ոչ թուելիք սըրահակներ , ամս'ել պատրանք .
Քու քըմայքդ են անտառն ու դաշտ , սարերն արձակ
Ուր կը թողուն վանկ մը հովը , թըռչունն ու ձագ :
Վիշտը հրապոյր մ'է քեզ համար , ե փոսն ու փուլ
Շողերուդ տակ կը փալիլին ինչպէս սըմբուլ :
Սիրտ մըն եւ դուն , ո՛հ , գայն կը զգամ , սիրտ քերթողի ,
Երազներով , հըմայքներով ու խանդով լի ,
Կամ մայրիկիդ գիրկէն խըլուած աղջիկ մը կոյս ,
Որ քօղի տակ կը պարուրես սարսուռ ու յոյզ .
Դուն չես խօսիր բընաւ , լուսնա՛կ , բայց կը դիտեմ
Թէ չատ լալէդ կը տըժգունիս առտըւան դէմ ,
Տըխուր նայուածքդ ինձ կը պատմէ առատապէս
Թէ լոկ լոյս մը չես դուն ուրիշ գունդերու պէս :
Քեզի նըման ե՛ս ալ ցաւեր ունիմ , լուսին ,
Չես հըմայեր զիս ալ կեանքի փառքերն ոսին .
Հոգիս թեւ մը միայն կ'ուզէ , կապո՛յտ փետուր ,
Ճառագայթ մը քեզմէ , բեկբեկ նըշոյլ մը տա՛ւր ,
Որուն կառչած վերաթեւեմ իբրեւ պարիկ

Մինչեւ րիւրեղ քու տարաւորքդ օղապարիկ :
Եւ քեզի ձօն տամ իմ հոգիս անոր փոխան ,
Պատմէ՛ իրեն խորհըրդաւոր իղձերդ համայն .
Թո՛ղ գունդէ գունդ սաւառնելով մինչեւ հեռուն ,
Արցունքդ ամբողջ տանի ցըրուէ հովուն , ծովուն ,
Եւ դարբուն վըրայ կեցած միշտ անխափան՝
Լլայ յաւէտ անմահ սիրոյդ քու երգաբան :

Սոյն զոյգ մը ադամանդերոյդ ոտանաւորներու՝
աչքի զարնող լեզուական տարբերութիւնը նկատողու
թեան չենք առնել , քանի որ տառը մէջ ժամանակն
իր դերը ունեցած է , ու , անշուշտ , պիտի ունենայ
դեռ :

Այս երկու քերթուածներու տառջինը՝ դասակա-
նութեան շրջմը կը կրէ , մինչդեռ երկրորդը՝ ազատու-
գրութեան , գրեթէ , այդ կաշկանդումէն : Առաջինին
վրայ կը թրթռայ , կոյսի մը միւսնու՛ն հոգին , որ հորի-
զոն չունի սակաւին . իսկ երկրորդին մէջ կ'ապրի փա-
փուկ էակ մը , որ ա՛լ կապեա՛ ունի , ու չ'ուզեր , ան-
կեղծօրէն , հրաժեշտ տալ կաւին : Երկրորդին մէջ , կո-
րովի իշխողութեամբ մը , սոնձուած է այն կի՛ւս երա-
զայնութիւնը , որ , առաջինին մէջ , սեւ՛ով անգուրբուած
է ամբողջապէս :

Երկուքն ալ ներդաշնակ են: Սակայն երկրորդը՝ ձեւակերտական կաղժութեամբ ու ներքին իմաստով, առաջինը կը գերազանցէ: Երկրորդին հմանութիւնները աւելի՛ բնական, աւելի՛ նոր, ու աւելի՛ աչքառու են՝ « Կամ նըւաղած կանթեղի պէս շիշկափառ կը կըքէի ամէն հովի ես անբարբառ » բացատրութիւնէն զատ: Ուրովհետեւ, կանթեղը հովին առջև չի կքիր, այլ կը մարի: Առաջինին մէջ, տաղաչափական պզտիկ թերութիւններ կան, մինչդեռ երկրորդին մէջ, այդ մասին, մասնաւոր խնամք մը տարուած է:

Վերջապէս, երկրորդը՝ բառերու կոկիկութեան, բացատրութիւններու նորութեան, յանգերու ճոխութեան ու իմաստներու խորունկութեան համար, գերազանցած է առաջինը:

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նկարագրութիւնը՝ առարկաներու նկարչութիւնն է, որուն գործածած գոյներն ա՛յնքան պայծառ ու հարագտա ըլլալու են, գիծերն ա՛յնքան համաչափ ու բնական, և տեսքն ա՛յնքան ոգեւոր աւ խօսուն, որ ընթերցողն ա՛լ չլսէ, չկարդայ ա՛լ, հապա՛ տեսնէ պարզապէս: Հո՛գ է որ գերազանց մտանադիրը կը զատորոշուի միջակ հեղինակէն: Մէկը՝ իրերու վրայ կը խօսի միայն, մինչդեռ միւսը՝ զանոնք կը նկարէ ու աչքերու առջև կը բերէ գիւթանքով մը:

2, Նկարագրել գիտնալը բաւական չէ, պէտք է տեսարանը ներկայացնել իր բոլոր մանրամասնութիւններով, բաւական է որ յանկուցիչ ըլլան անոնք: Հետեւապէս, ճաշակը լաւ ընտրելուն մէջ կը կայանայ 1) Նկարագրուելիք առարկան, 2) անոր աչքի զարնող

1. Ի՞նչ է նկարագրութիւնը: -

2. Նկարագրութեան մեջ նկատ առնուելիք վեց կէտեր որո՞նք են: -

կէտը , 3) նկարագրութիւնք տեղին տարածութիւնը , 4) նպատաւոր ժամանակը՝ թէ որ առարկան փոփոխական է կամ չարժուէն , 5) ներմուծութիւնք պարագաները ու 6) այն հակապատկերները որոնք՝ կրնան զայն աւելի ցայտուն ու սիրուն հանդիսացնել :

3. Առարկային ընտրութիւնը կախում ունի՝ զը-
րողին նպատակէն , կրնայ վեր առնուիլ տխուր կամ
շնորհալից , ծիծղուն կամ կարեւոր տեսակէ՝ անոր
յատկացումը դերին կամ անկէ սպասուած ազդեցու-
թեան համեմատ :

5. Հայեցակէտը՝ որով կը ներկայացուի առար-
կան , կրնայ աւելի կամ նուազ նպատաւոր ըլլալ նը-
կարագրութեան , ուստի պէտք է աչքի զարնող կէտերը
զգալի ընել՝ առաջ բերել ուղղուած ազդեցութեան հա-
մեմատ : Պօսիւէ , ուղելով ներկայացնել անթերի մար-
տիկ մը , միայն կը տեսնէ անոր արժանիքը , գործու-
նէութիւնը , դէպքերը գուշակելու , կարգադրելու ձիւ-
քը , վերջապէս անոր հոգեկան ազդեցութիւնը հազա-
րաւոր անձերու վրայ , զորոնք կը լիցնէ իր խանդովը :
Մինչդեռ Ժ. Պ. Ռուսոյ՝ ուղելով աշխարհակախերու

ան փառասիրութիւնը նսեմացնել , անոնց վայրագ կիր-
քը , մարդաստոյշ ընթացքն ու հոգեւարարու հետեւան-
քը միայն կը ներկայացնէ պարզապէս :

5. Նկարագրութիւնը , տեղին համեմատ , աւելի
կամ նուազ , տարածուն ըլլալու է : Պատմաբանը կը
բաւականանայ քանի մը կենսունակ ու ցայտուն դիժե-
րով , որոնք կրնան մտահար ընել ընթերցողը՝ առանց
պատմութեան ընթացքը կասեցնելու : Ճարտասանին
համար՝ աւելի մանրամասնութիւն ներկի է . սակայն ,
ան ալ դադրեցնելու է նկարագրութիւնը՝ երբոր տես-
նէ թէ , նպատակին հասած է : Բանաստեղծը , այս մա-
սին , աւելի ընդարձակ իշխանութիւն ունի , կրնայ
տարածուն հանգամանք մը տալ իր պատկերներուն ,
որովհետեւ ան երեւակայութեան հետ կը խօսի : Այս-
պէս , Սալուստիոս՝ իրը պատմաբան , կտրուկ ու բացո-
րոշ ոճով , ու Ռուսոյ՝ իրը ճշմարիտ ճարտասան , մեծ
զիծերով մեղի կը ներկայացնեն այն սոսկումները , զո-
րոնք իրենց հաւելն կը բերեն պատերազմները , իսկ
Վիրգիլ՝ երկար տողերու մէջ , կը ցուցադրէ անոնց
տխուր ու ահաւոր մանրամասնութիւնները : Դիւրին է
զգալ թէ , ասոնցմէ իւրաքանչիւրը պատշաճ տարա-
ծութիւնը տուած է իր նկարագրութեան : Թէ որ Սա-

3. Առարկային ընտրութիւնը ի՞նչ բանէ կախում ունի :-

4. Ի՞նչպէս ընտրելու է հայեցակէտը :-

5. Նկարագրութիւնը ի՞նչ տարածութիւն ունենալու է :-

լուսդոս ու Ռուսոյ քիչ մը աւելի երկնցնէին զայն՝ իրենց տրամաբանութիւնը նուազ կորովի պիտի ըլլար, ու Վիրգիլ եթէ անձկացնէր զայն՝ իր երեւակայութիւնը գոհացուցած պիտի չըլլար:

6. Ընտրել զիսնալու է այն պարագաները, որոնք պարտին կազմել նկարագրութիւնը: Պէտք է աւելորդ մանրամասնութիւններով խճողել զայն: Շաթոպրիան՝ Մէքասէպէի իր չքեղ նկարագրութեան մէջ, ամենէն հիասքանչ պատկերները մեր աչքերուն ընծայելէ վերջ, կ'աւելցնէ. — « Երբեմն, ամերիկեան վայրենի եղ մը, տարիներով ծանրաբեռնուած, լողալով կը պատռէ աւիշները, ու կուգայ պատկիլ Մէքասէպէի մէկ կողմին բարձր խոտերուն մէջ: Զոյդ մը մահիկաձև եղջիւրնէրով զարդարուած ճակտին ու բազմամեայ սիկախառն մօրուքին համար, զայն պիտի կարծէիք մոնչուն աստուածը գետին, որ գոհունակ ակնարկ մը կը նետէ իր կոհակներուն մեծութեանն ու ամբողջ վայրենի տառապանքները վրայ: »

Այս պարագան շատ քիչ կարեւոր է, ասանկ ընդարձակօրէն նկարագրուելու համար. մանաւանդ ա-

6. Ի՞նչպէս բնորոշու է նկարագրութեան մէջ ներմուծուելիք պարագաները: -

տիկա՝ ինչպէս կ'ըսէ Պուալո, ուշադրութիւնը կենցեղէ շատ ունայն առարկաներու վրայ: Նկարագրելը՝ բոլոր մանրամասնութիւնները կուտակել չի նշանակիր, որչափ որ ալ ճշմարիտ ըլլան անոնք, այլ՝ ընտրել լին ջայտուենները ու տալ անոնց վայելուչ տարածութիւնը:

7. Հակադրութիւնը, բոլոր զարգերէն աւելի, կը գեղեցկացնէ նկարագրութիւնը: Չէ թէ միայն ձեւով ու գոյնով ներհակ պատկերներու մէջ իրար կ'արժեցընեն, այլ՝ միեւնոյն պատկերին մէջ, լոյսի ու ստուերի այդ խառնուրդը՝ կը զտուէ առարկաները ու կը բարձրացնէ զանոնք պնդօրէն: Մեծ գրագէտները միշտ գիտցած են գտնել այդ երանոտ հակապատկերները, որոնք, կարծես թէ, անոնց գրչին տակ կը ծնին: Սակայն, պատկերներու այդ հակադրութեան մէջ, պէտք է նայիլ որ անոնց այդ խառնուրդը ներշնչանակ ըլլայ: Անո՛ր համար աշխարհ անուշ է նուազը ականջին ու ծիածանը աչքին՝ որովհետեւ ձայներն ու գոյները ներգաշնակ խառնուրդով մը կը յարադրին անոնց մէջ:

8. Վեց տեսակ նկարագրութիւն կայ. 1) Ժառանգար, 2) Տեղագրութիւն, 3) Ցուցանակար, 4)

7. Ի՞նչ բան աւելի կը բարձրացնէ նկարագրութիւնը: -

8. Քանի՞ տեսակ նկարագրութիւն կայ: -

Բարքի նկարագիր : 5) Դիմագրութիւն և 6) կենդանի նկարագիր :

9. Ժամանկորը կը յատկանշէ գէպքի մը այն բնական, բարոյական ու մարդկային հրեւոյթները, որոնք կը ներկայանան նոյն այդ պահուն :

— « Արեւուն ծագումէն առաջ բարձր տեղ մը կըլենք . հրեղէն սլաքներ առջեւէն արձակելով կը տեսնուի որ հեռուէն իր գոլուտը կ'իմացնէ : Հըրայրեացիներ կը ստատկանան : Ամբողջ արեւելք բոցերու մէջ կ'երևի : Հեանապէս, լուսաւորին հրեւոյն շատ առաջ անոր հրեման կը սպասէ մարդ, ու ամէն վայրկեան կը կարծէ տեսնել անոր ծագումը : Հոսկ ուրիմ կը տեսնուի հրավառ կէտ մը, կը պանոյ փայլակնարար, ու շուտով ամբողջ միջոցը կը լեցուի անոր լոյսով : Խաւարին քողը կը պատուի կ'իյնայ : Մարդ վերատին կը ճանչնայ իր բնակարանը ու գեղեցկացած կը գտնէ զայն : Կանանչները նոր զօրութիւն գլեցած են գիշերը : Նորանշող տիւն՝ որով կը լուսաւորուին ու առաջին ճառագայթները՝ որոնցմով կ'ոսկեղծուին, զանոնք երեան կը բերեն ցօղի շողշողների ցանցով մը ծածկուած, ուրկէ լոյս ու երանգներ կը ցրանան աչքերու : Թռչունները պար կը կազ-

9. Ի՞նչ է ժամանկարը : -

մեն ու կ'ողջունեն միաբերան կեանքի Հայրը : Այդ պահուն ոչ մին կը լռէ : Տակաւին անոնց ճշտողումն ազատաձայն, յամր ու քաղցրագոյն է քան տուընջեան մնացած մաւին մէջ : Այս ամէն իրերու գործակցութիւնն՝ զգայարանքներուն կ'ազդէ թարմութեան տըպտերութիւն մը, որ կը թափանցէ մինչև հողին : Կէս ժամու հմայութիւն մըն է տսիկայ : Այսպիսի մեծ, ա'յսպիսի գեղեցիկ ու ա'յսպիսի հեշտալի տեսարան՝ ոչ զօք կը թաղու առանց յուզման : »

10. Տեղագրութիւնը կը նկարագրէ տեսարանի մը տեղը՝ տաճար մը, պալատ մը, դաշտ մը, ձոր մը, անտառ մը և այլն .

— « Ոտար երկինքի տակ, պերճութիւններու մէջ թաղուած օրերուս, աղու թերխաշ յիշողութեանս մէջ, յաւէտ վառ մնացած էր Քիշ(ՈՇ)ի սիրուն պատկերը՝ անուշ անուրջի մը ողուորութիւնովը օծուած : Երեւակայութիւնս՝ մոգական լոպտերի մը պէս, տշքերուս առջին կը հայլիացնէր այդ գեղանի դրդեակը, որ սարահարթի մը կառուցին թառած, իր ճոխ կուրծքին նկարէն պերճանքը կը ցուցադրէր գեղեցիկին սիրահար հողիններու հանդէպ : Իր ստքերուն առակ աղուորիկ ձոր մը կը փռուէր, որուն զոյգ կողե-

10. Ի՞նչ է Տեղագրութիւնը : -

ընն ի վեր կը մազլցէին՝ յստակ վտակներու կապոյտ ժապաւենովը բաժնուած տուներ, սիրուն վիլլաներու պէս, ծառերու և ծաղիկներու թաւ թաւիչներուն մէջ կորած: Զորի սնարին վերեւ կը գտնուէր ՔէՄէՐ, զուլայ ջուրերու, բնական լճակներու, փրփրոտ ջրը-վէժներու, վարսաղեղ ծառերու, ճարտարաբուհատ ջաղացքներու, խնկարոյր ոգերու և մաքուր սէրերու այդ անըջային վայրը՝ որ Հելուէաստական տեսարանները կը յիշեցնէր:

Յասնեակ տարիներ վերջ, վերադարձիս, ՔէՄէՐի սիրուն դէմքը թողմանով, գոյնը նետած, կուրծքը գողած, ու քամովը՝ տարիներու բնայն տակ ուսած գտայ: Բայց, որքան ուրախ էի նորէն տեսնելուս: Մանկուտակ կեանքիս անուշիկ յուշիկներու կծիկը քակուելի սկսաւ մէկէն: Տուներնիս այդ ձորին մէջն էր: Գարունը՝ կանանչ գոգերուն վրայ, ուրերուն ու գոռներուն հետ, կը ցատկոտէի խնդ խօլ: Տաքուկ վրտակներուն մէջ, ամառը՝ երկչոտ ձուկներուն քով, կը լողնայի կուշտ կուշտ: Աշունը՝ պարտէզներուն մէջ, թռչուններու պէս, ծառէ ծառ կը թռչէ՝ երգը կտուցիս, ու ձմեռը՝ պղտիկ ընկերներով, ձիւնէ գնդակ կը խաղայի մասնակի կասկապուտ: Իսկ տրեւոտ կիրակիները, ՔէՄէՐի կուշտը, հովուա հովանուտ տեղ մը նստած, հանիս հմայքոտ հեքեքներ պատմած էր շատ հեղ:

Ինծի համար, կարծես, ա՛յ մարմնաւորած ոգի՛ մըն

էր այդ հալւոր դղեակը: Ուստի, իւրովի ըսի. « Վրոյր, պարտքդ կտարէ՛: » Ու քանի մը այցով՝ իր ծերութիւնն յարգած ըլլալու զովութիւնն զգացի: Օր մը ստիպն, սուր սարսուռ մը անցաւ մէջէս: Փրատակներու կոյտ մը մնացեր էր իրմէն: Ամիսներ ետք միտն տեսայ, որ, ՔէՄէՐի աճիւններէն, նոր Փիւնիկի մը պէս, ճարտարաբուհատի ծաղիկ՝ քարակերտ ընդարձակ շէնք մը ծնւի էր, Սերաւախոյ հիմակուտն մեքեպը Սեմախն: »

11. Յուշանկարը՝ հրդեհի, ձիարշաւի, փոթորիկի, ուսի, պատերազմի, ժողովի, հանդէսի, վերջապէս մասնաւոր իրողութեան մը պատմութիւնը կ'ընէ անքան իրական գոյններով, որ, կարծես թէ, իրերը աչքիդ առջեւէն կ'անցնին:

— « Կէս գիշերին մէջ, երկինք անսովոր պայծառութեամբ մը կը փայլի արեւնագոյն. յուսահատութեան ձայներ կը լսուին. - հրդեհ՝ կայ - . բոցեր՝ դժոխային բողբոջալուսի ճիւղեր մը թափախւ մաղերուն նման՝ կ'ողորին վեր կը բարձրանան ու կը լիզուեն եթերային կամարը: Հրեղէն գետ մը ողողեր է թաղն ողջոյն, կը վազէ մրմնաշին իրր վիշապ գալարուն: Իր տաջէն կ'ընթանան արհաւիրքներ: Իր ժանիքն՝ իրրե թոյն՝

11. Ի՞նչ է ցուցանկարը: -

չուրջն աղէտք կը ժայթքէ: Անյաղթելի է տարրն անու-
զոք: Այր ու կին, մանուկ ու ծեր, ահաբեկ խուռներն-
թաց կը փախչին առջեւէն՝ անոր համայնածախ կատա-
ղութեան յանձնելով իրենց յարկն ընտանի: Իւրաքան-
չիւր ակնարկի մէջ՝ տուն մը կը կործանի ահաւոր շա-
ռաչմամբ: Երջանկութիւն մը կը թռչի, ընտանիք մը
կը փչի:

Աղետարշ գոչիւններ կը խառնուին բոցերու մը-
ուընչիւնին հետ և քառմանի համանուազ մը կը կազմեն:
Ու այս գոչիւններուն մէջ ձայներ կան, որ ի զուր
« օգնութիւն » կ'աղաղակեն: Ահ, թշուառներ են, որ
բոցերու հետ կը կռուին, և սակայն կոյր ու անախտ
ստորը՝ կը լսուի՝ զանոնք ու կ'անցի: Քանի մը ժամ
յետայ, հրդեհը կը հանգչի որպէս մի աշխարհակող, որ
կը դադրի յոգնած այն աւերներէն ու մահերէն՝ որոնցմով
իր քայլերը նշանակեց: Աւերակներու դէզեր և ծխա-
շունչ մոխրակոյտեր միայն կը մնան անկէ՝ որ գիւղ
մըն էր զուարթ: Հոս ու հոն, սգափետուր բուերու
նման, թշուառներու խումբեր կը սեմուէին՝ ստուած
քարացած իրենց տոներու մոխիրներուն առջև: Ու
կը հարցնեն իւրովի թէ հուրին եղեւնագործ ցաս-
ման պատճառն ի՞նչ է և թէ ի՞նչու հիմա իրենց զը-
խոյն կը պակսէր հանգստեան անդ մը, մինչ պահ մը
ստաջ ընտանիքի յորկին տակ կը քնանային խողաղ,
անգէտ ու երջանիկ:

Ոհ, գէթ, երբ ընտանիքի հայրը նայի իր բռնագիրկ
ձագերուն վրայ, որ, տխուր կը ձուռն իր չորս դին,
ամբողջ դանէր զանոնք. որովհետեւ, յաճախ, այդ
մոխրակոյտները գերեզմաններ են նաեւ...»

12. Դիմարդութիւնը կը նկարագրէ մարդու մը,
կենդանիի մը ու թռչունի մը արտաքին երեւոյթը,
կերպարանքն ու ձեւը:

— « Ահա հագու, հեծաւ, զուարթացաւ Վար-
դան՝ արեւէն աւելի ցանկալի և սպասելի այն օրը՝ ուր
իր սիրելիներուն ու ամէնուն տէքերը ոչ այնքան թըշ-
նամիներուն բազմութեամբ վրայ սոսկմամբ կը նայէին,
որքան սիրով կը դառնային այն բարձրասուր կա-
թողիկէի ձեռով չիկակարմիր վրանին, որուն դրան վե-
րեւ ոսկի արծուին թեւատարած և չորս բազորը կար-
միր - կանտնչ - սպիտակ դրօշներ հովէն ծաղկելով ու
բացուելով՝ կարծես ծափ ծափի տուած՝ Վարդանը կը
հրաւիրէին:

Յանկարծ վրանին փեղկերը վերնալով բացուեցան.
թիկնապետներ և սպաներ, հեծեալներ և հետեւակներ՝
փայլ փայլ գէնքերով իրրեւ ամպէ մը սկսան դուրս
թափիլ, և խումբ մը ծաղկաղզեատ կայտառ երիտա-
սարդներ՝ քսանըհինգ տարիէ իվեր լռած ձայն մը ձը-

գեցին, որոտալուր, ահաւոր, վսեմ և քաղցր ձայն մը, որ մեր յետին Արշակունի Արտաշէս թագաւորին սեօրէն իվեր չէր լսուած . . . : Արքունական երաժիշտներու զանաւոր էր որ այն օրը Վարդանին վրայ կը ճանչնար Հայոց թագաւորը, առաջնորդը, յոյսն ու փառքը: Եւ երբ մեծամեծ սակեփայլ դալարուն և անգույտը պղինձները լայնաբոլոր բերանին երկինք շքաւած՝ իրեն երկայն հաւաքանքներէ ետքը՝ հայկական պատերազմի եղանակը հնչեցին, ո՛հ, բոլոր բանակը, գետինն ու լեռները թնդալով, գոփելով որոտացին « Փա՛ռք հայոց, սուրբ սպարապետ, Վարդան քաջ »: Ու ահա՛ երեւան եկաւ Քաջն Վարդան, կարմիր Վարդան, ճառագայթներուն հաւեէն դուրս վազող արեւուն պէս, իր Նախապապուն Մուշեղին նման ճերմակ, ճարտուկ, ճախրապոյց, բարձրապինդ բարձրափոփնչ ձիուն վրայ յարմարած՝ քան թէ հեծած կամ նստած, իրեն եզեկիւնէլեան անուի մը վրայ հանգչած՝ թեթեւութեամբ ամէն դի կը դառնայ, կը թռչի, կը հասնի:

Ոսկեխառն արծաթակուռ սպառազինութեան վրայ ձգած է մեծ ծիրանի ու ոսկեթել ամոյրօձիկ վերարկուն, զոր արեւակերպ ականակուռ ապինակ կամ ճարմանդ մը կուրծքէն վեր կը միացնէ. օղակներէն յակինթներ կախուած են. մինչև նահապոյն կօշիկները կ'իջնէ: Գլուխը արծաթախառն սաղաւարտ՝ ոսկեքանդակ զարդամանկով, որուն կռնակէն դէպի գագաթը

ոսկի արծուի մը կայ, և վարի եզերքը բոլորած պըստկաձև թագ մը, անոր վրայ ալ պլլուած բոլոր գերագոյն իշխանութեան նշանը՝ աշխարհաւանդ ըսուած հանգոյցը, որուն ծայրերէն ցցունադարդեր ուսերուն վրայ կ'իջնեն: Բայց արդարեւ տեսութեան արժանի մասը՝ այդ հանգոյցին ներքեւն էր, բոլորակերպ, կարմրայտ, գրեթէ ճառագայթարձակ դէմք մը, նման Եղիական Արամազդին, բայց ամպրոպային աչքերով:

Խաչգլուխ ու խնձորգլուխ ձողերու և նիզակներու վրայ կը ծածանէին բաց եռագոյն դրօշներ և զանազան գոյնով ու նշանով վառեր՝ Մամիկոնեաններու տէրութեան, Հայոց սպարապետութեան և Յունաց սարառելութեան, զորն ուրախութեամբ ողջունելով վաթսուներկից հազար բերան, Պարսից անհուն բանակին և անձոռնի փիղերուն ձայնն ալ կը խափանեն պահ մը: Վարդան առաջ անցնելով իր սպաներուն գունդէն, մէկ ծայրէն մինչև միւսը կը թռչի, ողջունելով, խրոխուսելով, գրեթէ նոր ոյժ մը փչելով, և . . . նշան կուտայ պատերազմը սկսելու: »

13. Բարքի նկարագիրը՝ անձի մը տառքինութիւնները կամ մոլութիւնները, բարեմասնութիւնները կամ թերութիւնները կը նկարագրէ: Ասիկա աւելի

պատմութեան կը վերաբերի: Պատմութեան յատկութեան օգտակար է ծանօթացնել այն անձերը, որոնք մեծ ազդեցութիւն ունեցած են դէպքերուն վրայ: Պատմաբանին ու ճարտասանին նկարագրութիւնը անս'վ կը զանազանուի, որ առաջինը աւելի սեղմ կ'ըլլայ ու ճշմարտագոյն: Մէկուն նկարագրութեան հիմը՝ ճշմարտութիւնն է, իսկ միւսինը՝ ճշմարտամասնութիւնը:

— « Այս միջոցին, Հոգեւորականներս մտնելով կը բռնէ Պրոտեստիւնտի սուրէն, ու թագաւորին կողմէ կ'իմացնէ թէ, զինք Սամոս պիտի տանի: Այս խօսքերուն վրայ, այդ պալատականին բոլոր ամբարաւանութիւնը կ'իյնայ, ժայռի մը պէս, որ կը փրթի սեպտցած լիւան մը ծայրէն: Ու կը նետուի Հոգեւորականի ոտքը, կուլայ, կը պաղտաւի, կը թռթռի, կը դողայ, կը գրկէ ծունկ-ուրները ա'յն մարդուն՝ զոր երբեմն արժանի չէր սեպիր իր մէկ նայուածքովը պատուելու: »

14. Կենդանագիրը տարբեր է բարբի նկարագրէն: Առաջինը կը նկարագրէ մասնաւոր անձի մը բարքը, իսկ երկրորդը կը խօսի ընդհանուր բարքերու վրայ: Մէկը յատուկ է պատմաբանին, իսկ միւսը՝ հրդիծարան քերթողին: Ճարտասանը՝ այս երկու նկարագրութիւնն ալ կրնայ ընել, իւրաքանչիւրին մասնաւոր սկզբունք-

ները յարգելով:

— « Անտիպէ քաղցրաբարոյ է, պարզ ու խելացի: Այնպէս ինքնը չ'արհամարհեր: Կանխատես է ամէն բանի ու նախահոգ: Գիտէ լուի ու գործել առանց անապարանքի: Միշտ զբաղած է: Բայց ոչ երբեք կը տաքնապի: Որովհետեւ ամէն բան ժամանակին կ'ընէ: Հօր տան բարեկարգութեան փառքն իրեն է: Անով աւելի՛ կը փայլի, քան իր գեղեցկութեամբ: Թէպէտ ամէն բանի հոգ կը տանի, թէեւ իրեն յանձնուած է խրատել, մերթել, խնայութիւն ընել, բաներ՝ որոնցմով զրեթէ բոլոր կիներն ատելի կ'ըլլան, ամբողջ անեցինք-րուն ինք սիրելի եղած է սակայն. որովհետեւ վրան ոչ կիրք կ'երեւայ, ո'չ յամառութիւն, ո'չ թեթեւամտութիւն և ո'չ ալ անձնահաճ կամք, ինչպէս ուրիշ կիներու վրայ: Մէկ նայուածքով միտքը կը հասկցնէ: Ամէն մարդ կը վախնայ անոր անաճութիւն տալէ: Որոշ հրամաններ կուտայ, ու կարելին միայն կը հրամայէ: Քաղցրութեամբ կը յանդիմանէ, ու յանդիմանած ժամանակ՝ սիրտ կուտայ միանգամայն: Հօրը սիրան իր վրայ կը հանդէի, ինչպէս ճանապարհորդ մը՝ որ արեւուն ջերմութենէն հողին բերանն եկած՝ շուքի տակ, կակուղ խոտին վրայ կը հանգստանայ: Միտքն, ինչպէս նաեւ մարմինը, երբեք անտի զարդերով չի զարդարեր: Երեւակայութիւնը թէեւ վառվռուն, խոհեմութեամբ սանձուած է սակայն: Հորկ եղած ժամանակ միայն կը

խօսի : Ու եթէ բերանը բանայ , քողցր համոզողութիւնն ու անպաճոյճ շնորհքը չբխենքներէն կը վազեն : »

15. Իսկ Զուգակցութիւնը կը կայանայ երկու անձերու և երկու իրերու միջև գտնուած նմանութիւնները կամ տարբերութիւնները նկարագրելու մէջ .

— « Պէշիկթաշիկան , իբր բանաստեղծ , Ալիշանէն անմիջապէս յետոյ կուգայ , որ հին և նոր հայոց ստաշին քերթողն է թերեւս :

Թէ բանաստեղծութիւնը մտքին գինովութիւնն է , ուրեմն ինչ աւելի հետաքրքրական քան իրարու քով բերել և բաղդատել երկու մեծ գէնովներ , այսինքն երկու մեծ քերթողներ , որպէս Ալիշան և Պէշիկթաշիկան :

Երկուքն ալ բանաստեղծ են այն ոսկիէ վանդակին մէջ , որ կը կոչուի « ոտանաւոր » : Սին արծիւ է , միւսը՝ աղաւնի : Վանդակը , զոր արծիւը նեղ կը գտնէ , լայն է աղաւնիին : Բւշ արծիւը ստիպուած է ինքն իր մէջ ամբողջել , աղաւնին հոն ապաստ կը չարժի : Ալիշան խիտ ու հոծ իմաստներով կը լնու իր ստուերը , Պէշիկթաշիկան լայն ասպարէզ կուտայ իմաստներուն , և ինչ որ մի տողով կը բացատրէ արծիւն Ալիշան , սա բաղմամբիւ տողերու մէջ կ'ընդլայնէ գայն մեղմիկ :

15. Զուգակցութիւնն ինչ է : -

Երկուքն ալ կ'երգեն : Ալիշանի երգը գոռում , Պէշիկթաշիկանինը ճլուլլիւն է : Մի ջրվէժ է Ալիշան , որ ունայտով ժայռէն վար կը նետուի , փրփուր և կոհակ կը ժայթքէ դէպի երկին , և քարերը ծեծելով , խաթերու վրայէ ցատկելով կը վազէ ահագամուսնչ , կարծես մի յաւիտենական խոչընդոտի դէմ կռուելով , հայնոյելով , քարձրէն վար կ'ոսանու , աւելի՛ վեր թռչելու համար . և այս ելևէջը՝ իր քերթումներուն յատկապէս է : Պէշիկթաշիկան մի առուակ է , որ խափն տակ դրդընչելով կը սահի , չիհոսիր՝ կը ծաւալի , մերթ հոս , մերթ հոն մի արեւի ճաճանչ կը հաւաքէ իր ծոցին մէջ և դարձեալ մարդերու տակ կը թաքչի սննչան , ու մի ուրիշն ստուերի պէս՝ հեղաշարժ բեկբեկներ յօրինելով , ինք իր մէջ կը խայտայ :

Ալիշանի քնարը սեւ պոտանգի մէջ թաղուած է կիսովին . կրօնաւորի պոտանքն է այն , որ , իբր անկողին Պրոկուստի , բանաստեղծին խանդը կը ծայրատէ : Պէշիկթաշիկան չունի այս նախապաշար : Ուստի , երբ Պէշիկթաշիկան Աստղիկին կը նայի , Ալիշան հասաչիւով Արեգին կը դանաայ :

Երկուքն ալ ունին հոնճարի մեծ աչքերը , որոնցմով խորերու մէջ կը յատին անդադար : Կարծես Աստուած վհուկութեան կիւրքը կը դրոշմէ այգալիսի բիրերու վրայ , որոնք մի բացթիկով և մի կշիռով՝ ո՛վ գիտէ քանի՛ անհուն խոհեր կը ծրարեն : Անդս՛եթ հոնճարներ ,

որոնք կը հաւաքեն ինչ որ գեղեցիկ, ինչ որ գողարիկ,
ինչ որ վսեմ է. կը կոպտեն բնութիւնը, և ապագային
ոչ ինչ կը թողուն կոյս. անյա՛գ մեղուներ, որոնք
անձնիւր վարդի հիւթը կը ծծեն, չոր թերթեր միայն
կտակելով յաջորդներու . . . : »

Պ Ա Տ Մ ՈՒ Ա Ծ Ք

1. Պատմելու կարողութիւնը՝ ամէնէն հազուա-
գիւտ ձիրքերէն մէկն է, զոր քիչեր ունին, թէև շատնր
ուշենաւ կը կարծեն ազիտարար: Բաւական չէ որ իրե-
րն արժանի ըլլան լսուելու կամ կարդացուելու, պէտք
է նաև որ բացատրուած ըլլան անոնք՝ հաճելի, հրա-
հանգիչ ու սրտազրու ձեւերով:

2. Միութիւնը նուազ կարեւոր չէ պզտիկ զը-
րայցներու՝ որչափ մեծ շարագրութիւններու մէջ: Ա-
ռոնց միութեան, ուշադրութիւնը տարտամօրէն կը ծը-
փայ շատ մը տաւրկաններու, մէկէ աւելի անձերու և
բազմաթիւ գործողութիւններու միջև, ու հետաքրքը-
րութիւնը, լատենուելով, կը մարի: Սակայն, տախտ-
ըսել չէ թէ պէտք է երկրորդական գաղափարները մեր-
ժել, ու, միութեան պատիր գաղափարին համար, ցա-
մաքութեան մէջ՝ զլտօրիլ: Երկրորդականները, երբոր
լաւ ընտրուած ըլլան, ո՛չ միայն ամբողջութեան շահուն

1. Պատմելու կարողութիւնը հասարակ բան մըն է :-

2. Պատմութիւն մեջ, միութիւնը կարեւոր է :

չեն Վնասեր, այլ հասե կը հպատակեն անոր: Անոնք հաճելիօրէն կը հանդիպեն միտքը, կամ զայն կ'արթնցնեն աշխատանք, երբ հակադասակերներով զուրս կը ցայտեցնեն զխաւոր գործողութիւնը: Պատմողին աչքառու յատկութիւններէն մէկն է անշուշտ միութիւնը ղեկ գահագանութեան մէջ:

3. Իրողութեան ծագումը ճանչնալու է՝ պատմութեամբը մշուշի մէջ չձգելու համար: Սակայն, շատ հետաքննելու երթալու է: Կը պատահի, յաճախ, որ զբոլը խորասուզուի երկար կանխաբանութիւններու մէջ՝ առանց վայելուչ ընդլայնումը տալու բո՛ւն իրողութեան: Որձատի մը գողցուիլը պատմելու համար, պէտք է վերանայ մինչեւ քառորդ, աշխարհի ստեղծումը ու կառավարութեան հաստատուիլը: Էնթրոպիան պէս ըսել տալու է. « փառաբան, անցնինք ջրհեղեղին: »

4. Սակայն, երբեմն ալ կարեւոր է իր պատմութեան նախադասի կանխագոյն պարագաներ, առանց որոնց լաւ պիտի չհասկցուէր ա՛ն: Ուրեմն, ըսելու է զանոնք համառօտակի՝ անկատար ժամանակ գործածելով: Ժամանակի փոփոխութիւնը ցոյց կուտայ թէ, ո՛ւր

կը վերջանայ կանխաբանութիւնը, և ո՛ւրիշ կը սկսի բուն իրողութիւնը:

5. Իրողութիւնն աւարտելու է, այսինքն պատմութիւնն ըսելու է ամէն բան, զոր միտքը չէր կրնար զիւրին մը գտնել: Նպատակին դէմ թերանալ է, գրութիւնն սկսած ստեն հետաքրքրութիւնը գրգռել, ու զայն չգոհացնել՝ աւարտելու պահուն:

6. Պատմութեան երեք բան կը պահանջէ. Գիւտ, Շարակարգութիւն ու զարգացում կերպ: Պատմութեան յատկութիւններն են, Սեղմութիւն, Յատկութիւն, Պարզութիւն ու Հետաքրքրութիւն:

7. Գիւտն է նիւթին ընտրութիւնը, որ իբրեւեւ մեծ արժէք ունի: Պէտք է յարմար նիւթեր սրնել, անոնք որ կրնան հաճելի ըլլալ ընթերցողին ու շահագրգռել զայն: Պատմութեան հաճելի է, երբ կը դրսեցնէ ու կը զուարճացնէ միտքը, շահեկան կը հանդիսանայ ա՛ն՝ երբ կը շարժէ կամ կը գոհացնէ մեր անձնական

5. Իրողութիւնն ամբողջապէս լսելով է:

6. Պատմութեան բանի՞ բան կը պարունակէ եւ ի՞նչ յատկութիւններ կը պահանջէ: -

7. Ի՞նչ է գիւտը եւ ի՞նչ կը նշանակէ տեղական գոյն քաղաքը: -

3. Իրողութեան ծագումն յիշել պէ՞տք է:

4. Երբեմն հարկ չըլլա՞ր կանխագոյն պարագաներ յիշել: -

փափաքներէն կամ կիրքերէն մէկը : Նիւթի գիւտէն ետքը , պէտք է անոր տեղական գոյնը պահել , այսինքնն ա՛յն նրբերանդը՝ որ կը վերաբերի ա՛յն ժամանակին՝ ուր այդ իրողութիւնը կը պատահի , ա՛յն ժողովուրդին՝ որուն քով տեղի կ'ունենայ ու ա՛յն անձերուն՝ որոնք կը մասնակցին ատոր :

8. Այսպէս , երբ պատմութեամբ մը շարադրել ուզուի , պէտք է կանխապէս ճանչնալ այդ ազգին բարքը , այդ մարդուն սիրտը ու դատաւարականութեան ազդեցութիւնը , դէպքերու սովորական ընթացքն ու պարագաներու դերը , ապա՝ է՛ն պզտիկ մանրամասնութիւններուն մէջ պէտք է դատորոշել անձերու և իրերու աւանանջատկութիւնները , որոշելով ատոնց մէջէ աւանդ որ սովորական են ուրիշ էակներու ալ , վերջապէս համկնալ այն յարաբերութիւնները՝ զորոնք ունին մարդերու նկարագրին , պէտքերուն , կիրքերուն , ճակատագրին ու սովորոյթներուն հետ : Աւանց ատոնց , շարադրութիւնը չ'ունենար ճշմարտանմանութիւն , հետաքրքրութիւն , օգտակարութիւն ու համովութիւն :

9. Բաւական չէ պատմութեամբի մը նիւթը գտնել

8. Պատմութեամբի մէջ ա՛լ ի՞նչ բաներ կ'սրբուր են :-

9. Նիւթը գտնելէն վերջ , ի՞նչ բան կ'սրբուր է :-

իր գլխաւոր պարագաներովը , պէտք է գոյն ներկայացնել նաեւ յանկուցիչ կերպով : Այդ ալ Շարակարգութեան գործն է :

10. Շարակարգութիւնը՝ Գիւտի միջոցով հայթայթուած բոլոր մասերը դասակարգելուն մէջ կը կայանայ , նիւթին շահեկանութեան ու բնութեան համեմատ : Մտքին բեղունութիւնը կը կայանայ Գիւտին մէջ , իսկ խոհականութիւնն ու դատողութիւնը՝ Շարակարգութեան մէջ : Յոռախ իրողութիւնը , ինքնին , անկարելորդ կ'ըլլայ , այդ ատեն , արուեստն է որ պիտի արժեցնէ անտարբեր ու թեթեւ պարագաները՝ անոնց յարմար տեղն ու դիրքը ստեղծելով :

11. Շարակարգութիւնը կը պտրտուակէ երեք մաս՝ Առաջադրութիւն , Հանգոյց և Լուծում :

12. Առաջադրութեան նպատակն է միտքերը պատրաստել : Ուրեմն , պէտք է որոշակի ճշգրէ տեսարանին տեղը , լաւ ճանչնալ անոր անձերը , ու բացատրել նկարագրութեան գործողութեան կալուստը նախընթացները :

10. Ի՞նչ է Շարակարգութիւնը :-

11. Քանի՞ մաս կը պարունակէ :-

12. Առաջադրութեան նպատակն ի՞նչ է :-

13, Առաջադրութիւնն յստակ ու պարզ ըլլալու է: Յստակ կ'ըլլայ ան, թէ որ կարեւորը միայն ըսուի, առանց ծանրաբեռնելու զայն, նիւթը բացատրելու պատրուակին տակ, ունայն մանրամասնութիւններով, ուր ուշադրութիւնը՝ բաժնուելով, կը ցնդի: Երբեմն դրողներ, նիւթին մէջ մխուելէ առաջ, կը դարձդարձին ամէն կողմ, այն ճամբորդին պէս, որ չգիտեր իր ուղին: Առաջադրութիւնը կը ծնի նիւթէն, ինչպէս ծաղիկը՝ ցօղունէն: Առաջադրութիւնը պարզ ու համեատ ըլլալու է: Մարդ կըցածը միայն պէտք է խոստանայ: Ասիկա՛ է ինքզինք բարձրացնելու միջոցը: «Լեռն անդին» ծնու մէկ մուկ չնչին ըսել» աւելու չէ: Այսպէս կան կարգ մը գրողներ որոնք՝ զուարճալի դրոյց մը հըրամցնել խօսատանայէ վերջ, դահիճ խօսքերով մը կ'աւարտեն զայն:

14. Հանգստեցը տին արուեստն է, որ կապակցութեան մէջ կը դնէ զանազան ու մասնական իրողութիւններ՝ որոնցմէ կը բաղկանայ դործողութիւնը, կամ տարբեր անձնաւորութիւններ՝ որոնք զեր մը կը խաղան հոն: Պատմութեան հետաքրքրութիւնը կախում ունի այն կերպէն, որով ասոնք իրարու քով կը խմբուին:

13. Առաջադրութիւնն ի՞նչ յակուքիւն ունենալու է:

14. Ի՞նչ է գործողութեան հանգոյց ըսուածը: -

Պէտք է յապուել ամէն մանրամասնութիւն՝ որ կը վընասէ գործողութեան զնացքին ու դերին, մանաւանդ կարիլի կողմին չափ, սքօղելու է բուն վախճանը: Ուրովհետեւ, անգամ մը որ գուշակուի ստիկա, ա՛յ կը խուսափի անակնկալին հաճոյքը՝ ունկնդրին աւ ազդելու հուստքը՝ գրողին համար: Պատմողին առակութիւնը՝ հանգոյցին մէջ կը շեշտուի:

Այս մասին լաւագոյն օրինակ մը կրնայ ըլլալ Սէվինէի մէկ նամակը, ուր կը պատմուի Թիւրէնի մահը: Տեսարանին տեղը ու իւրաքանչիւր անձի դիրքը նկարագրելէ վերջ, կը յիշէ այդ մեծ գօրավարին բերնէն ելած խօսքերը, մինչև անգամ կը նշանակէ ոմոր անսովոր նախազգուշութիւնները՝ գօրավարին վերահաս ճակատագրէն տարբեր կողմ դարձնելու համար մեր ուշադրութիւնը: Գործողութիւնը ճարպիկօրէն հանգուցուած է: Ուշադրութիւնը ջերմապէս կը յուզուի: Պատրաստուած է ունկնդիրը: Ուրեմն, արեւմտեան երբոր պատահի, շանթի ապուստրութիւնը կը թողու իր ետեւէն:

— « . . . Շարաթ օրը, կերակուր ուտելէ վերջ, ժամը երկուքին ձի նստաւ, և որովհետեւ շատ մարդ կար հետը, բոլորն ալ երեսուն քայլ հեռու թողուց այն բարձրաւանդակէն՝ ուր կ'ուզէր երթալ, ու մանուկ տ' «Էլպէօֆին ըսաւ՝ «Քնոորդիս, հոս կեցիր, շարունակ շուրջս կը դառնաս՝ զիս կը ճանչցնես: » Պր.

տ' Ամիրթոնն՝ որ անոր երթալիք տեղին մօտ կը գտնուէր, ըսաւ. « Պարոն, ասկէ եկուր, դաշտը կողմէդ հրաղէն կը պարպեն: » - « Իրաւունք ունիս, պարոն, պատասխանեց, այսօր երբեք չեմ ուզեր սպաննուիլ, ասիկա շատ փափաքելի է ինծի: » Հազիւ ձին դարձուց, ու ահա տեսաւ Սէնթ Իլէրը, գլխարկը ձեռքը՝ որ իրեն ըսաւ. « Պարոն, ակնարկ մը նետեցէք, հոս կանգնել տուած մարտիցիս վրայ: » Պր. աը Թիւրէն դարձաւ, ու, դեռ կանգ չառած, բազուկը և մարմինը ջախջախու- ունեցան այն թնթանթի հարուածէն՝ որ Սէնթ Իլէրի գլխարկը բռնող ձեռքն ու բազուկն ալ յափշտակեց ստորաւ: Այս ազնուականն անոր ինտըլը չափաւ: Զին գլինք տարաւ հոն՝ ուր թողած էր ծաղկատի տ'էլպէօֆը: Երեսը թամբին վրայ խոնարհած էր: Այդ տեղ ձին կը կենայ: Դիւցապներ կ'իյնայ իրեններուն բազուկներուն վրայ: Երկու անգամ մեծ մեծ կը բանայ աչքերն ու բերանը, ու կը հոնգչի յաւիտեան: »

15. Ելքը այն կէտն է, ուր գործողութեան հանգ- գոյցը կը լուծուի: Ելքին ճարտարութիւնը՝ առանց կռահցնելու դայն պատրաստելուն մէջ կը կայանայ, որ կախում ունի նախընթաց խօսքերուն բնութենէն, այ-

15. Ի՞նչ է ելքը ու ի՞նչի մէջ կը կայանայ անոր ճարտարութիւնը: -

սինքն հարկ է որ խօսքերն ինքնին ու բնական ըն- թացքով առաջնորդեն ելքին: Ասիկա էական կանոնն է ամէն տեսակ նիւթերու:

Շաթոպրեանի « Մարտիրոսներ »-ուն մէջ, Եւտորի զոհին զրոյցը՝ կրնայ աչքառու օրինակ մը ըլլալ այն ձեւին համար: Եւտոր կը չորչալուի ու մնռնկու կը պատրաստուի, երբ դատաւորին մէկ նամակն իրեն կ'ի- մացնէ թէ իր կինը ամօթալի կեանքի դատապարտուած է, ուրկէ ազատելու համար զայն, պէտք է որ Եւտոր զոհ մատուցանէ կուսքերուն: Ընտրութիւնը դժուարին է: Ի՞նչ ընէ խեղճ այրը:

— « Եւտոր կը մարի: Օգնութեան կը վազեն: Զինուորները զայն չըջապատելով՝ նամակը կ'ուսնեն, զոր ժողովուրդը կը պահանջէ: Տրիբուն մը զայն կը կտրդայ բարձրածայն: Եպիսկոպոսներն անշուշտ կը կենան: Ամբիւր կը խռովի: Եւտոր կը սթափի: Զին- ուորներն տռնուր ծռած, կ'ըսեն. « Ընկե՛ր, զոհէ՛, մեր դրօշները թող սեղան ըլլան: » Ու դաշխաւրան մը կը ներկայացնէին գինիով լեցուն, որ քառութիւն մա- տուցանէ: Սոսկալի փորձութիւն մը Եւտորի սիրտը կը պատէ: Արմթթուէն (իր կինը) ամօթալի տեղւոր, Սի- մօթալէն՝ Հիւրոկլիտի բազուկներուն մէջ: Մարտիրոսին կուրծքը կ'ուսի: Վէրքերուն կողքը կը քսկին: Ա- բիւնը դուրս կը յորդէ: Ժողովուրդն անգամ խանդա- ղառած՝ ծունկի կ'իջնէ ու գլխուորներուն հետ կը

կրկնէ. « Զոհէ՛, զոհէ՛ : » Այդ տառն, եւտոր տխուր ձայնով մը. « Եւր են արծուէդբոջները : » Զինուոր- ներն իբրեւ յաղթութեան նշան, վահանին շաչելով, դրօշ բերելու կը փութան : Եւտոր ոտքի կ'ելլէ : Հա- րիւրապետները կ'օգնեն իրեն : Կ'առաջանայ դրօշներուն քովիկը : Լռութիւնը կը արեւ տմրտին վրայ : Եւտոր կ'առնէ բաժակը : Եպիսկոպոսներն՝ իրենց պատմութեա- նովը գլուխին կը զոցեն : Խոստովանողները ճիշ մը կ'արձակեն : Դաշխուրտնը կ'իյնայ ձեռքէն : Դրօշները կը կործանէ : Ու մարտիրոսներուն դառնալով կ'ըսէ . « Քրիստոնէոյ եմ » :

Ինչպէս որ կը տեսնուի, եւտորի միտքը մէկը չը- գիտեր, մինչև այն վայրկեանը՝ ուր քրիստոնեայ եմ կը գոչէ, բազմիկը կործանելով : Ունկնդիրը՝ հոգեյոյզ կը սպասէր թէ, արդեօք պիտի զոհէ՞ Եւտոր, թէ սէրն արդեօք պիտի մոռցնէ՞ պարագը : Քրիստոնեայ եմ խօսքը՝ ամէն տարակոյս կը վարտառէ, եւ ունկնդրին աչքէն արցունք կը հոսեցնէ :

16. Երկրորդ, պէտք է որ ելքը պատասխանէ հեղինակին խոստումներուն, այսինքն առաջադրու- թեան : Սակայն, ծիծաղաշարժ գրուածքներու մէջ,

16. Ելքը ի՞նչպէս ըլլալու է :

այս կանոնը չի յարգուիր : Սկիզբը որչափ լուրջ ըլլայ, ելքն ալ այնչափ զուարթ ու ծաղրաշարժ կ'ըլլայ : Այս- պէս է Գալլիանոս կայսեր հետագոյ պատմութիւնը .

— « Ոսկերիչ մը կեղծ զոհաբեր ծախեր էր Հառլ- մայեցիներու Գալլիանոս կայսեր կնոջը՝ մեծ գինեկով : Կայսրուհին խտրեցալովիւնը հասկնալով՝ ուզեց պատ- ժել զայն : Վեհագետը հաւանեցաւ : Ուստի հրամայեց որ կրկէս տանին վաճառականը գաղտնիքով առջին տեղին : Խեղճ ոսկերիչը կը զողար ահաբեկ : Հանդիսա- կանները լուս ու մունջ կը սպասէին, կարծելով որ ա- սիւծ մը, կամ գալլ մը պիտի ելլէր վանդակէն դուրս : Բայց ի՞նչ եղաւ զարմանքը, երբ տեսաւ . . . ոչխար մը : Ամենքը սկսան ծիծաղիլ : « Ինքը խտրեց, պէտք է որ խտրուի, » ըսաւ Գալլիանոս : »

17. Երրորդ, պէտք է ժամանակին վերջացնել գիտ- նալ : Երբ լուծումը յայտնուի՝ նկարագրութիւնը կ'ա- լարտի, ու, ընթերցողն ամէն բան հասկնալով ա'լ չ'ու- ղեր աւելին մտիկ ընել :

Լաֆօնթէն, իր կաթնավաճառ կինը առակին մէջ, այս կանոնին դէմ մեղանշած է : Առակին իմաստն է մեր խորհուղներուն ունայնութիւնը ցուցնել : Կինը՝ իր

17. Ի՞նչպէս եւ ե՞րբ վերջացնելու է :

ցնորքներուն մէջ ընկղմած, ցատկելով կաթին ամանը կ'իյնայ ու կը թափի:

— « . . . Ասոր վրայ, Բարբէթ, յափշտակուած, կը ցատկատէ ու կաթամանը կ'իյնայ, ա՛յ երթա՛ք բարով հորթ, կով, խոզ, հաւեր: »

Այսինքն կինը գրամազլուէր կորանցնելով՝ իր ցնորքներն ալ կտրուած կ'ըլլայ: Այս խօսքէն ետք գրած սողերը պարզապէս աւելորդ են:

18. Երեք զլխաւոր բան կայ իրերը զարդարելու համար, Ոճ, Միջին Դէպը ու Խորհրդածութիւն:

Ոճի ընդհանուր ու մասնաւոր յատկութիւններուն արդէն ծանօթ ենթադրելով ուսանողը, կը շատանանք ըսելով թէ, հաղափարներէ աւելի, զանաւոր արտայայտելու ձեւը ապաւորութիւն կ'ընէ ընթերցողին վրայ: Ու յետոյ, նորաւարժները պէտք է որ իրենց պատմութիւնները համար կտրուկ ոճը գործածեն, ուր նախադասութիւնները հակիրճ կ'ըլլան ու վերջակէտները շատ: Զգուշանալու է պարբերական սճէն, ուր երկրորդական նախադասութիւնները յաճախադէպ կ'ըլլան: Այս երկու ոճերը ճարտարօրէն խառնել զիստալը՝ ապահովաբար յաջողելու գաղտնիքը գտած ըլլալ կ'ենթադրուի:

18. Իրերը զարդարելու համար քանի՞ բան կայ: —

Միջին Դէպեր կ'ըսուին այն գործերն ու պարագաները՝ որոնք պատմութիւն մէջ մուտ կը գտնեն ու զլխաւոր հաղափարին հետ կը կապուին: Սակայն, թէ որ վերցուին ատենք, զլխաւոր նիւթը չի խանգարուիր: Հետեւապէս, այն ատեն միայն պէտք է դրուին Միջին Դէպերը՝ երբ ոճին ուժ կրնան տալ, ու նիւթին հետ ալ սիրտ առնչութիւն ունին: Այսպէս են Ռօքըրուայի մարաին նկարագրութեան մէջ, պատերազմին անխուսափելի ըլլալը, կամ ալ Ֆօնթէնի հողին մեծութիւնը, Պէքի անօդուտ աճապարանքը, Սպանիոյ հետեւակներուն յուսահատ ու կտտողի ջանքերը ետին:

— « Որոշեալ ժամուն, հարկ եղաւ խորունկ քունէն արթնցնել այս երկրորդ Սլիքսանդը: Կը տեսնէ՞ք թէ ի՞նչպէս կը սլանայ դէպի յաղթութիւն կամ մահ: Երբ ուղիմէ ուղիմ արծարծեց իր ետանդը, նոյն ժամուն գրեթէ խորտակեց սոսիսին աջ թիւը, մերկնը պաշտպանեց. կիսով պարտուած գաղղիացիները կեցուց, յաղթական Սպանիացին վախցուց, ամէն կողմ ահաւերեց սիրտեց, ու իր փայլակնայայտ աչքերով զորմացուց զանոնք՝ որ իր հարուածներէն խուսափել էին: Սպանիոյ բռնակին ահարկու հետեւալը մնացել էր, որուն ըստ ուսար գունդերն իրարու յորժմ՝ աշտարակներու նըման, բայց այն տեսակ աշտարակներու՝ որ իրենց խորամանկը կրնային նորոգել, անդրդուելի կեցած էին փախստական բանակին մէջ, ու ամէն կողմէ հուր կը

չնչէին :

Բայց , հուսկ ուրեմն , պէտք է տեղի տալ : Իզուր անտառներուն մէջ Պէք զօրապետն իր հեծկազօրքով յառաջ կը խողաց՝ մեր յաղնած զօրքերուն վրայ իյնալու : Իշխանն իմացաւ : Խորատկուած գունդերը կազմուիլ կը պահանջեն : Սակայն յաղթութիւնն աւելի՛ ստակալի պիտի ըլլայ Անկիէնի կոմսին , քան թէ պատերազմը : Մինչդեռ վստահութեամբ տուի յառաջ կը խողաց այս քաջարանց որսն ընդունելու , տանք միշտ զգուշ կեցած , նոր ու յանկարծակի յարձակումէ մը կը ստակուն : Իրենց հրաձգութիւնները կը կառուցենն սեր զօրքերը , ուրիշ բան չտեսնուիր այլ կոտորած : Արիւնք կը զինովցնէ զօրքը : Բայց մեծ իշխանը՝ որ չուզեց այս առիւծներուն իրրեւ երկչոտ ոչխար մօրթուելը , յուզուած քաջութիւնն հանդարտեցուց , ու յաղթելու հաճոյքին վրայ աւելցուց ներելու հաճոյքը : Ի՞նչ եղաւ այս փոքրահալ գունդերուն ու իրենց քաջ զօրապետներուն զարմանքը , երբ տեսան որ իրենց համար ուրիշ տեղ վերկուլթիւն չկար , այլ միայն յաղթողին բազմակներուն մէջ : Ի՞նչ աչքերով նայեցան պատանի իշխանին , որուն վեհութիւնը կրկնապատկուեր էր յաղթութեամբ և որուն նոր շնորհներ կ'աւելցնէր գթութիւնը : Ուշափ կը փափաքէր կոմս ալ Փոնթէնի կեանքն ազատել : Բայց անկիս ինկած էր այն հաղարաւոր մեռելներուն հետ , որոնց կորուստը ցարգ կը զգայ Սպանիա : »

Շաթուարիան այս կանանին դէմ մեղանչեր է՝ Քրտանկներու և Հռոմէացիներու միջեւ տեղի ունեցած մեծ պատերազմին նկարագրութեան մէջ :

— « Փրանկները մեր անգերովը խցուած , կը կատարին այս անվրէժ ու անփառունակ վերքերուն համար : Կոյր կատաղութենէ մղուած , սլաք կը կոտրեն իրենց վերքերուն մէջ , գետին կ'իյնան ու ցաւին հետ կը մաքաւին :

Հռոմէական այրուծին կը չարժի՝ այս բարբարոսները խորատկուելու : Կլադիոն փութապէս անոր տաջեւ կ'ելլէ : Վարսապեղ արքան կը մտրակէր սմուլ զամբիկ մը կէտն սպիտակ ու կէսը սեւ , որ եղջերուներու և այծեամներու հօտերուն հետ անած էր՝ Փարամոնդի եւ լոմալներուն մէջ : Բարբարոսներն այնպէս կը հաւատալին թէ , այս ձին մէնֆոքսի սերունդէն էր , այսինքն գիշերի սառած բաշերով ձիուն և Շինֆոքսի՝ այսինքն Տուրնչեան լուսափայլ բաշերով ձիուն : Երբ ձմեռուան մէջ իր տէրը կը կրէր կեղեւէ կոսքով մը , որ տունցք ու անիւ չունէր , երբեք , իր ոտքերը չէին մխուեր եղեամբն մէջ , ու հողմէն մղուած , ցարտափ տերեւն աւելի թեթեւ ըլլալով՝ հազիւ թէ նոր նստած ձիւնին զլուխը կը քերէր : Կատաղի պատերազմ մը սկսաւ երկու բանալիներու թեւերուն կողմէն , եայն : »

Ինչպէս կը տեսնուի , Կլադիոնի ձիուն ազգաբանութիւնը՝ պատմութեան ընթացքն արգիլած է , ու անոր

հետ քնաւ ամենաթիւն չունենալով՝ նիւթը տեսութենէ կորուսած է: Սակայն, այս յոռի խոտորումներուն հետ պէտք է չփոթիկ այն խորհրդածութիւնները որոնք՝ նիւթին հետ սերտ կապ ունենալով, փոխանակ անոր ընթացքը կասեցնելու, աւելի կը փութացնեն զայն: Այսպէս է հետեւեալ կտորը, ուր Մատիյօն կը պատմէ Լուի Ժ. Ի դատումը՝ իր իսկ գործերուն վրայ: Պարզ իրողութիւն մը գեղեցիկ խորհրդածութիւններով կը զարգաբէ՝ զայն աւելի՛ ազդու ընելով:

— « Անդրդուելի տաքքինութեան մը ամէնէն ապահով փորձը ձախորդութիւնն է: Եւ ի՞նչ հարուածներ, Աստուած իմ, չպատրաստեցիր իր հաստատամտութեան դէմ: Այն մեծ արքան՝ որուն ետեւէն գացիր էր յաղթութիւնն օրօրոցէն սկսեալ, և որ իր իշխանութեան օրերուն չափ յաջողութիւններ ունեցած էր, այս արքան՝ որուն միակ ձեռնարկութիւններն յաջողութիւն կ'աւետէին և որ մինչեւ այն տառն արդեւ մը չգտնելով իր բողձանքներուն վրայ միայն կասկածելու տեղի ունէր, այն արքան՝ որուն յաղթանակներն անմահացած էին այնչափ գովեստներով ու յաղթական կամարներով, և որ ուրիշ բանէ չէր վախնար՝ այլ միայն գովեստներու և փառքի ծոցէն իսկ ելած խոչընդոտներէն, այն արքան՝ որ այնչափ երկար տառն տէր եղաւ զիպուածներուն, կը տեսնէ որ անոնք ամէնքը հաւասարապէս իրեն դէմ կը դառնան:

Թշնամիները մեր տեղը կը բռնեն, հազիւ թէ կ'երեւին՝ ու ահա յաղթութիւնն իրենց կը վազէ: Իրենց յաջողութիւններն իսկ զիրենք կը զարմացնեն: Կարծես թէ մեր զօրաց քաջութիւնն անոնց փոխադրուած է: Մեր բանակներուն անթիւ բազմութիւնը՝ մեր պարտութեանն աւելի կը նպաստէ: Տեղերուն տարրերութիւնն ուրիշ ազդեցութիւն չ'ըներ՝ բացի մեր թշուառութիւնները տարբեր ընելէ: Մեր յաղթութիւններու այնչափ հոգովաւոր բանակազինն ապշած են՝ մեր պարտութիւններու հանդիսարան ըլլալուն վրայ: Ժողովուրդը կորուզուիսէ, մայրաքաղաքը՝ վտանգի մէջ: Թրշուառութիւնն ու մահը՝ մեր թշնամիներուն հետ գաշնակցած են կարծես: Բոլոր աղէտները մեր վրայ կուտակուած կը թուին: Աստուած՝ որ տոննց տեղը պատրաստած էր, տակուին մեղի չէր ցուցներ զայն: Տընձաւ ու Լոնտրոսի դեռ ծածկուած էին յաւիտեական խորհուրդներուն մէջ: Մեր դատն արդար էր: Սակայն միշտ նոյնպէս եղած էր: Ո՞վ գիտէ թէ մեր վերջին պարտութիւնները չէին քաւեր մեր նախկին յաղթութիւններու կասկածելի սեղողութիւնը կամ սոսոյզ գոռողութիւնը: Լուին ճանչեց զայս, ինքն ըստու. « Երբեմն թեթեւամտութեամբ պատկերազմ բացի: Աստուած՝ կարծես ինծի յաջողեց: Հիմա կը պատկերազմիմ թոռիս Սպանիոյ գահին վրայ ունեցած իրաւունքը պաշտպանելու համար, ու Աստուած զիս կը մերժէ: Անիկա պատը-

բառեց ինձի այս արժանահաս պատիժը: » Լուի խո-
նարհեցաւ այն ձեռքերուն տակ, որ իր վրայ կը ծան-
րանային: Իր հաւատքն ամոքեց նաեւ այն գառնութիւ-
նը՝ որ երկարատեւ յաջողութիւնը կուտայ միշտ: Իր մեծ
հոգին երբեք չվրդաւեցաւ, և արքունիքի արամութեան
ու ցաւերուն մէջ, իր օգոստափառ ճակարկն զուարթու-
թիւնը միայն կը սրտապնդէր ահարեկ ժողովուրդը: »

ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1. Նամակագրութիւնը լուրջ գործերու եւ թե-
թե գրուածքներու միջին տեղը կը բռնէ: Առաջին
ականարկով կը թուի թէ ընդարձակ դաշտ մը կ'ընդ-
գրկէ ա'ն: Որովհետեւ չկայ նիւթ մը, որուն վրայ գը-
րողը չկրնայ գրիչ խաղցնել՝ նամակի պատրուակին տակ:

2. Շատ մը հեղինակներ այդ հազուադէպ ներկայա-
ցուցած են իրենց կրօնական, բարոյական ու իմաստա-
սիրական իմացումները: Բայց նամակագրութեան կար-
գը չենք կրնար դասել, այդ գրութիւնները, որոնք,
թէեւ բարեկամի մը ուղղուած են, հասարակութեան
հրամցուած են: Այդպէս են Սենեկայի նամակները, ու
որոնք թղթակցութեան երեւոյթը չունին երբեք: Բարո-
յական նիւթերու վրայ գրուած ճառեր են պարզապէս:

1. Ի՞նչ է նամակագրական սեռը: -

2. Նամակի ձեւին տակ գրուած ամեն գրութիւն
նամակ է: -

3. Արդ, երբ նամակն որոշ տոտրկայի մը շուրջ գտնուայ, գրողը կրնայ իր ուզած չեղան ու ձեւը տալ տնոր: Այդ տանն, գրութիւնն ընտանեկան ու պարզ ընթացքէն խոտորկով, նամակը ըլլալէ կը դադրի, հետեւապէս ենթակայ չէ այն քանի մը բացորոշ կանոններուն, որոնք կարեւոր են նամակագրական սեռին:

4. Նամակը բացակայ անձերու մը՞նք խօսակցութիւն մըն է. հետեւապէս պէտք է որ տն ըլլայ պարզ, ընտան, դիւրին ու ընտանի, վայելուչ՝ բարեկամներու, քաղաքավար՝ ասորակարգներու և յարգելից՝ մեծերու հետ:

5. Նամակն անգարդ ըլլալու է, բայց ոչ անինամ: Մտերմի մը գրուած տանն անգամ, պէտք է ուշադիր ըլլալ նիւթին ու ոճին: Մարդ ինչպէս որ կը խօսի, առնակ ալ գրելու է, պայմանով որ լո՛ւ խօսի: Միայն որ, որչափ ալ կերթ ըլլայ խօսակցութիւնը, նամակի մը մէջ տւելի՛ մտքերու և համեզցելու է զայն, քանի որ գրողը ժամանակ ունի իր մտածումներն ընտրելով՝ վա-

3. Այդ կարգի գրուածքներ նամակագրութեան կանոններուն ենթակա՞յ են: -

4. Ի՞նչ է բուն նամակն ու ինչպէս ըլլալու է: -

5. Անգարդ ըլլալն՝ անխնամ ըլլալ ըսել է:

յիջօրէն ընդելուզելու գանձնք, ընթերցողին յոսի կարծիք մը չտալու համար իր մասին:

Ընդհանրապէս, նամակ գրելու ատեն, բարեկամն է ըսելով, անհոգ կը գտնուի մարդ, անձանթներու և մեծերու վերապահելով ամէն նկատում, ուշադրութիւն ու քաղաքավարութիւն, մինչդեռ առաջին անգամ, անո՞նց պէտք է վճարել պատշաճութեան անուշ հարկը: Բարեկամութիւնը՝ սրտի փափկութիւնն է: Բարեկամի մը ուզողուած նամակն ալ ոճի փափկութիւնով կրանգաւորուած ըլլալու է:

6. Նամակագրութիւնը թէև խնամքը չի մերժեր, կ'որգիլէ սակայն արուեստակութիւնը: Յաւէտ փայլուն երեւալու մարմնջէն, գրողն անհաճոյ կը դառնայ շատ հեղ: Նամակներն տւելորդ պճինք ունենալու չեն: Հետք է որ անոր լեզուն ճիշդ ըլլայ՝ առանց գեղեցկութեան փնտռութի: Բառերու ընտրողութեան մէջ չափազանց փափկանկատում մը՝ այդ մասին արուած ճիշդ կը մասնէ, մինչդեռ նամակներու մէջ չեն սիրուիր ո՛չ կատակնաձև պարբերութիւններ, ո՛չ ալ դաշուար կատարածները: Ամէնէն չքնաղ նամակներն անո՞նք են, որ կը գրուին դիւրութեամբ, սրտին ու

6. Նամակագրութեան մէջ ի՞նչ բաներ խոսելի են: -

մաքին թկաղբութեան տակ :

7. Ասոր հետ մէկտեղ, զգուշանալու է տափա-
կութենէ ու ցամաքութենէ : Նամակադրին ոճն անուշ
խառնուրդն ըլլալու է բնականութեան, ճաշակի ու ըզ-
դայնութեան : Կտրելի է զոյն համեմել նաեւ քիչուէ մը
սրտմտութիւն դնելով անոր մէջ : Հուսա՝ նոր բազդա-
տութիւն մը, հունա՝ նուրբ ակնարկութիւն մը, պի-
տականութիւն մը հոս, դերանունութիւն մը հոն, եր-
կու հակընդդէմ մատժումներու մերձեցումը սա՛ տեղ,
կամ նա՛ տեղ՝ երկու անբաժան իրերու հեռացումը,
անա՛ սրտմտութիւնը :

8. Շատ տեսակ նամակներ կան, ինչպէս Նոր
տարիի, շնորհաւորութեան, ցաւակցութեան, շնորհա-
կալութեան, չքմեղանքի, յանդիմանութեան, խնդը-
րանքի, յանձնարարութեան, դործի, ելն : Ապահովու-
բար գէպքէն կախում ունին բոլոր այն մատժումները,
որոնք կ'արտայայտուին նամակի մը մէջ : Ու յետոյ,
կարելի չէ կատարելապէս ճշտել այն կոնոններն ու ձե-

7. Տափակութենէ զգուշանալու համար ի՞նչ կարելի
է ընել : -

8. Նամակներն ընդհանրապէս քանի՞ կարգի կը
բաժնուին : -

ւերը, որոնց համեմատ գրուելու են սոյն այդ այլադան
նամակները : Գործնական վարժութիւնն ամէն կանոնէ
վեր է անշուշտ : Միայն թէ, հոս աւելորդ չենք սեպեր
ըսել, թէ Նոր տարիի ու շնորհաւորութեան նամակնե-
րու մէջ՝ կարճաբան ոճը տիրելու է, որուն զլիաւոր
տարրերն ըլլալու են Պարզութիւն ու Յատակութիւն :
Շնորհաւորութեան ու շնորհակալութեան նամակներուն
մէջ՝ զգացումներն անկեղծութեամբ ու փոփելութեամբ
արտայայտուելու են : Ասորին ոճէ զգուշանալով, իր
տրժանապատուութիւնը կորսնցնելու չէ : Յայտնուած
զգացումը՝ մատուցուած ծառայութեան համեմատական
ըլլալու է : Երախտագիտութիւն յայտնելու է՝ անոնց
շողոքորթութեան : Ցաւակցական նամակներն յուսահա-
տեցուցիչ ըլլալու չեն : Մխիթարելու աղբիւրներ հընա-
ւելու է : Յանձնարարական նամակները խոհեմութեամբ
գրուելու են, վերջը պատասխանատու չմնալու համար,
յանձնարարուած անձի մօտին : Գործի նամակներուն
մէջ ո՛չ միայն հակիրճ ըլլալու է, այլ մանուշանդ ուրիշ
նիւթի վրայ բան գրելու չէ, պարզ յարգական վերջա-
բանէ մը գտա :

Նամակագրութեան սոյն գլուխը կը փակենք Պե-
տրոս Դուրեանի գեղեցիկ նամակովը, ուր պարզու-
թիւն, անկեղծութիւն, ակնարկութիւն, փիլիսոփայու-
թիւն, սէր, հաւատք հաւասարապէս կը փայլին պերճ-
օրէն :

— « Ներեցէք ուշկէկ պատասխանելուս, թէ և զարձակ մտաներս զրչիս վրայ կը դողդոջեն, սիրտս՝ զգածուելու տեղ կը մտրի, և ես՝ նայելու տեղ կը փըղձկիմ. բայց կ'ուզեմ օրհասականի մը գիւցաղնական ճիգն ընել և երկու տող ալ գրել :

Եղբայր իմ, Ձեր վերջին նամակը գիս մխիթարել կ'ուզէ, և կ'ըսէք. « Մէկդի ձգէ սա « հիւսնդ եմ » ի գաղափարը մտքէդ և բոլորովին կը բուժիս : »

Մ'հ, կուրծքիս ասկ հրարուիս բռնկած է, կրակներ կ'եռան և կ'այրեն գիս, այս կրակը երկինքի կրակին նման է, որ չի մտրի և չպիտի մտրի մինչև որ չըսպառէ ամէն ինչ :

Այո՛, ա՛լ հիմա հաւատացի թէ կը ծիւրիմ՝ եղեր, գիտեմ թէ ալ շատ չպիտի ապրիմ : Ո՛հ, եղբայր իմ, ահա՛ երիտասարդ մը, որ եկած է աշխարհ՝ միայն իր մահն և թշուառութիւնը անանելու և զգալու համար :

Չգիտեմ ի՛նչ գրեմ, կը զգամ շատ, բայց գրելու դժուարութիւն մը կայ. կարծես թէ գերեզմանին մէջէն կը խօսիմ, ա՛լ մտրը մանելու վրայ եղող ճառագայթ մըն եմ, քայքայում մըն եմ : Գիտեմ, այս տողերս վերջինն են և վերջին պիտի լինին . . . սակայն սա ցրուած ուղեղս ի՛նչպէս վրայ բերեմ ու խօսիմ. . . բոնաստեղծ չեմ, բոնաստեղծութիւնը կը սիրեմ . . . ես որ աշխարհի վրայ միայն երգերը շատ սիրեցի, կ'ուզեմ որ իմ վերջին շունջս ալ երգ մը ըլլայ :

Կարասն իր վերջին շունջին հետ իրեն է՛ն ներդաշնակաւոր ճիշը կ'արտասանէ, կ'ըսեն, թո՛ղ ես ալ կարողանայիս պէս անցած ըլլամ աշխարհէս : Ձեր գրերը, վերջին տաններս, ինծի մեծ սիրտներ և տխրո՜ւ լեռանցին : Հազիւ տերեւներու և ստուերներու ասկ, հազիւ Իւսկիւտարու գեղեցիկ ու հովտուն դաշտերու և մարգերուն մէջ՝ մէկ քանի զուարթ պատյտներ ըրինք, և ահա կրկին անկայ, ա՛լ անշուշտ չկանգնելու յուսահատութեամբ, բայց դուք գրեցէք, եղբայր իմ, Ձեր խօսքերն սպունգներ են, վիշտերս կը ծծեն : Այո՛, գիտեմ, դուք բնու տխրութիւն չէք սիրեր, և շատ անգամ տխրութեան գաղափարը ծնող կամ զարթուցանող առարկաներ չտեսնելու համար՝ տառնձին տեղեր կ'երթաք. բայց իմ տխրութիւնս կը սիրէք, գի բոնաստեղծական է : Ո՛հ, քանի՛ քաղցր եկան ինծի սա խօսքերդ : « Աւելի կը սիրեմ Ձեր ճակտի մեկամաղձիկ գալուկը քան թէ գեղեցկի մը այսին վարդը կամ ճակտին ողամանդները : »

Աշխարհի մէջ ողջեցայ և Ձեզի պէս միայն ձայն մը ըլլալ սիրելի, Ձեզի պէս երգել սիրեցի : Ո՛վ որ երգ չունի կամ երգել չգիտեր՝ զգալու ներդաշնակութեան, գեղեցկին և սիրունին իտեակներ չօշափելու քաղցրութիւնը չունի :

Մարդուն նշանաբանը երգն է, է՛ն ոտաձին ձայնը ե՛րգն է. բնութիւնն ամբողջ երգ մըն է : Այո՛, եղբայր

իմ, խիստ ընտիր խօսեր էիք օր մը ինծի թէ երգը ո՛չ այլ ինչ է բայց եթէ . . . դաշնակաւոր փռենջ մը, այո՛, ես ալ կ'ըսեմ:

« Երիտասարդ ըլլալ ե երգել,

ծեր ըլլալ ե աղօթել: »

Այո է կեանքը:

Ա՛հ, գեղեցիկ կեանք մըն ալ կայ, սե՛րն է այդ.

« Երգել, աղօթել ե սիրել. » ա՛հ. ի՛նչ բանաստեղծական կեանք, ի՛նչ կասարեալ կեանք: Դուք կ'երգէք, կը սիրէք ու կ'աղօթէք: Աշխարհի մէջ հոգիներու ամէնէն մեծ տխորժը սերելն է, դուք զայս քան զամէն մարդիկ աշխարհի՝ ընտիր ե վսեմ կերպով զիսէք, դուք կը սիրէք ու կը սիրուիք, կը սիրէք անդր քան ըզզիւրեզման ե կը սիրուիք անդր քան զյուսիտեան:

Եղբայր իմ, քանի՛ ծն սիրելի ե տենջալի էր ինծի տեսնել Ձեր սիրոյ ե նշանաւի հանդէսն, եթէ զայն երկրի վրայ վայելիլու անհուն քողցրութիւնը հունենամ . . .

. . . Ա՛հ, քեզի հետ ես ալ կ'աղաչեմ ու կը փափաքեմ որ Նախախնամութիւնը պահ մը հիւսման տայ որ մահն ու կեանքը զինադուլ ընեն . . . ի՛նչ սրտայոյզ բողբոջներ . . . այդ աշակցումը շանթի ու ծաղկի աջակցում մըն է:

Արեւն ու տիեզերքը զոյգ մը նոր երջանիկ պիտի տեսնեն. ձեր ճակատադիւնն երջանկութիւն է:

. . . Ուշա ցրուած է, եղբայր իմ, մահուան ըսպանդ մըն եմ, կ'երթամ առաջի կտրչի, կը հաւատամ Աստուծոյ կը հաւատամ այն հանգերձեալ ապառնիին. ո՛վ որ կը հաւատայ, երջանիկ է: Աշխարհի մէջ միայն անհաւատն ապերժանիկ է, յուսահատ ու թշուառ: Թերեւս բարեկամք կամ ընթերցողք զիս միատիքական կամ այլաբանական գանեն տողերուս մէջ. արդէն ես ալ այլաբանութիւն մըն եմ, խորհուրդ մըն եմ:

. . . Զեռքերդ կը սեղմեմ գորովանօք: »

ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

1. Տաղաչափութիւնը արուեստ մըն է, որ ոտաւոր հիւսելու օրէնքները կը սովորեցնէ, զորոնք ուսումնասիրողը տաղաչափ (versificateur) կը կոչուի. բայց քերթող մը չէ ան, թէ որ չունի վառ երեւակալութիւն ու նշմարիտ ներեցնում:

2. Հայերէն Տաղաչափութիւնը երկու տեսակ ոտաւոր ունի. 1) չափական և 2) թուական կամ քնարական: Չափականութիւնը Հայ Տաղաչափութեան վաղնջական օրէնքն էր, որ, այժմ, գրաբարին հետ, մոռացութեան դատարարուած է, բնաշրջութեան բերումով, թէև տոով ո՛չ հայ չափականութիւնը և ոչ ալ դասական լիզուն կը դադրին գանձեր ըլլալէ: Չափականութիւնը յոյն և լատին քերթողական արուեստին սեփական ձևն

1. Ի՞նչ է սաղսչափութիւնը:

2. Հայերէն սաղսչափութիւնը քանի՞ տեսակ ոտաւոր ունի:

էր ընդհանրապէս, որով չափարեւութեամբ ևն Հոմերի և Վիրգիլի հրաշակերաները, ինչպէս նաև Հայ եկեղեցւոյ շնորհալի Շարականները, որոնց մէջ բանաստեղծական խոյանքն հրաշալի երաժշտութիւն մը ունի շնորհիւ ա՛յն առողջանութեան՝ որ չափականութեան յատուկ է միայն:

Հին բանաստեղծութեան այդ արուեստը տեղի արուեստ թուականութեան կամ յանգաւոր ոտանաւորին, զոր արարական Լամիաք կոչուած բանաստեղծական արուեստէն փոխ առին Միջին Դարու քուլասուրները, որոնք եւրոպայի մէջ տարածեցին զայն. իսկ մեր մէջ (ժ. դար) նախ սկսաւ դործածել Գրիգոր Նարեկացի, աստուածային քերթողը, որմէ վերջ մեր աշխարհական առաջին գրադէտը՝ Գրիգոր Մաղիսարոս (ԺԱ, դար) և յետոյ Նեկսէս Շնորհալի (ԺԲ, դար) բանաստեղծ կաթողիկոսը: Արաբական քաղաքակրթութեան օրէն տաւ կրաւ տեղի տալ սկսաւ հայ չափականութիւնը, որ Շնորհալիի չըջանին իր առաջնութիւնն իսպառ կորմնցուց:

3. Թուական ոտանաւոր կազմելու ընդհանուր կանոնն է բառերուն վանկերը համբել, աղերն անդամներու վերածել, աղերու վերջը նամնաձայն ընել, ընթերցման տակն ձայնին հանդիստ տալ, քերթուածը

3. Թուական ոտանաւոր կազմելու ընդհանուր կանոնն ի՞նչ է:

տուներու վերածել և այլն: Հետեւաբար Տաղաչափութեան մէջ նկատելի են. 1) վանկերու քիւր, 2) երկարում և Սղում, 3) Անդամ կամ Հասած, 4) Շեւս, 5) Յանգ և 6) Տուն:

4. Ոսանաւորի մէջ Ոsf կը կոչուի Վանկը, որ մէկ կամ աւելի գրերու մէկ հնչումով արտաբերումն է, ու կը կազմուի պարզ կամ բաղադրեալ ձայնաւորներով՝ ա, ե, է, ը, ի, ո, լ, օ, աւ, եւ, իւ, իւ, ու: Տաղաչափորէն երկրարբտու կը կոչուին նաեւ՝ այ, եայ, եա եօ, ուա, ուայ, ուաւ, ուե, ուեա, ուեայ, ուե, ուը, ուի, ոյ, ուու, ուվ, ուո, ուոյ, ուօ, ւոյ, որոնք պատահարոր առաջ կուգան, այսինքն երբ հոլովման, բարդութեան կամ անանցման ատեն երկու երկրարբտուներ իրարու կը հանգիւլին, կամ երկրարբտուն քով կը պատահին զօղիչ, ամանցիչ կամ հոլովակերտ ձայնաւորներ: Ութը պարզ ձայնաւորներէն միայն ւ ը առանձին վանկ չի կազմեր: Բաղադրեալ ձայնաւորներն ալ (երկրարբտու) միայն մէկ վանկ կը կազմեն, եթէ ը ով չերկրորին: Պէտք է յիշել նաեւ թէ, առանց ձայնաւորի վանկ չի կազմուիր. հետեւապէս տողի մը մէջ որքան պարզ կամ բաղադրեալ ձայնաւոր կայ, այնքան ալ ՈՏԲ կայ:

4. Ոսանաւորի մէջ վանկն ի՞նչ կը կոչուի եւ ի՞նչպէս կը կազմուի:-

5. Ոսանաւորի մէջ բաղաձայնով սկսած շատ բառեր կան, որոնց առաջին գիրն իրմէ առաջ կամ վերջ սղեալ ը ձայնն ունի. ինչպէս (ը) զգեստ, (ը) շաալ, ս (ը) նունդ, ս (ը) ըմիգ և այլն: Բաղաձայնով վերջացող բառեր ալ կան, որոնց վերջին գիրէն առաջ սղեալ ը ձայնը՝ կը հնչուի, օրինակ՝ կայս (ը) ր, կոծ (ը) ղ, կամ եկամուտ յօղով՝ տուն (ը) ս, գործ (ը) դ, գրիչ (ը) ն: Այս սղեալ ը գրով հնչուող ձայնը՝ Տաղաչափութեան մէջ կը կոչուի ՍՈՒՂ կամ ԿէՍ ՎԱՆԿ, զոր, պէտք եղած ատեն, կարելի է երկարել, ը զիրը ներգործութեամբ զնկուով հոն՝ ուր սղեալ ը գիրը կը հնչուի, որով կէս վանկն երկարելով՝ կ'ըլլայ երկայն վանկ կամ ամբողջ ՈՏԲ. զոր օրինակ՝
(ը) զգուլ = մէկ ու կէս վանկ - ըզգուլ = երկու վանկ.
(ը) ախովել = երկուք ու կէս վանկ - ըսխովել = երեք վանկ:
յ(ը) զել = մէկ ու կէս վանկ - յըզել = երկու վանկ.
ծան (ը) ր = մէկ ու կէս վանկ - ծանըր = երկու վանկ
արեգակ (ը) ն = երեք ու կէս վանկ - արեգակըն = չորս վանկ.

5. Ոսանաւորի մէջ ՍՈՒՂ կամ ԿէՍ ՎԱՆԿԸ ո՞րն է եւ ի՞նչպէս ամբողջ վանկի կը փոխուի:

Այսպէս ք ձայնաւորի դրութեամբ վանկ երկարելը կը կոչուի երկարութիւն, իսկ, ընդհանրապէս, վանկ պակսեցնելու համար, նման կամ աննման ձայնաւորի մը գեղջումը՝ ՍԳՈՒՄ: Սղումը հարկ կ'ըլլայ երբեմն ալ Յօրանջէ (hiatus) խոյս տալու համար, որ միեւնոյն Հատածի մէջ երկու նման (աա, էէ, իի, օօ, ու ու, աւ աւ) ձայնաւորներու յաջորդութիւնն է, որ, տկանձի խորթ գալէ զատ, յօրանջել ալ կուտայ, ինչպէս՝ ահա Արան, անբաւ, աւեր որու ուժեղ հայն: Ու երկրորդութիւնն ու զիրն ք ի փոխելով՝ կարելի է երկարել ու աւանձին վանկ կազմել. օրինակ՝

Զուարթ = մէկ վանկ — զըւարթ = երկու վանկ .

Նուիրել = երկու վանկ — նըւիրել = երեք վանկ: Ոտանաւորին մէջ, հարկ եղած ստան, մը ին ք գիրը ձայնաւորէ առաջ գեղջուելով՝ տեղը ապաթարց (') կը դրուի, ինչպէս՝ Գեռ կ'ապրի աւեռ մ'ու եզերեց երկնի Գունազարդելէ յետոյ՝ կը մեկնի: Բառերուն վերջը զըւանուած բաղաձայն գիրերն ալ՝ առանց երկարման հարկի, յաջորդ ձայնաւորին կամ թոյլ բաղաձայնին վրայ կը թաւալին՝ վայելչութեան համար. օրինակ՝

Քաջերն ին կան, մարեցաւ ցեղն համօրէն:

6. Ոտանաւորին տողն՝ երբ օ էն աւելի ՈՏՔ ունի,

6. Իճէ է ԱՆԴԱՄ կամ ՀԱՏԱՄ:

ծայրէ ծայր մէկ չունչով չի կարգացուիր, այլ երկու կամ աւելի մասերու կը բաժնուի՝ ձայնին հանգիստներ տալով: Տողին աղ բաժանումները կը կոչուին ԱՆԴԱՄ կամ ՀԱՏԱՄ, ինչպէս՝

Ու կուտաթիւ | ռդկոյզն աչդ կիւս | կոյսերուն՝

բողինին չուրջ | կը դառնայ պար | մը սիրուն:

Հատածներու բաժանումն երբեք կախում չունի իմաստէն կամ կէտագրութենէն, ինչպէս կ'երևի աւել ընտանի օրինակէն, ուր եթէ իմաստին համեմատ հանգիստ աւանդէր, Անդամատութեան օրէնքը պիտի խաթարուէր, թէև աւելի վայելչ է պիտի ըլլար՝ բաժանումներն իմաստին համաձայն ընել: Երբեմն իմաստ մը մէկ տողի մէջ չի կրնար ամփոփուիլ, որով հարկ կ'ըլլայ զայն լրացնել յաջորդ տողին մէջ: ՇեՔՈՒՄ կը կոչուի ատիկա, որմէ զգուշանալու է կարելի եղածին չափ: Ահա օրինակ մը.

Իճնու արդեօք չես վայելիր, առանց յիմար

Տաշնապնիրու, երկնի արւած տուրքն անհամար:

7. Մէկէն մինչև հինգ ոտք ունեցող տողերը չեն անդամատուիր, և կը կոչուին ԱՆՀԱՏԱՄ կամ ՄԻԱՆԴԱՄ: Անհատած ոտանաւորի չափերն են:

7. Միւնչեւ քանի՞ ոտք ունեցող տողերը չեն անդամատուիր: -

- 1) մէկ ոտք ունեցող տողը կը կոչուի Միոսանի ,
- 2) երկու » » » » երկոսնեան ,
- 3) երեք » » » » եռոսնեան
- 4) չորս » » » » Քառոսնեան
- 5) հինգ » » » » Հնգոսնեան :

Վեց կամ տասնի ոտք ունեցող տողերը կը կոչուին ԲԱԶՄԱՆԴԱՄ , և հետեւալ չափերու համաձայն հաւասաններու կը բաժնուին :

- 1) երկանդամ $3 + 3 = 6$ ոտք Վեցոսնեան ,
- 2) » $4 + 3 = 7$ » եօթնոսնեան ,
- 3) » $4 + 4 = 8$ » Ութնոսնեան ,
- 4) » $5 + 4 = 9$ » Իննոսնեան , կամ
եռանդամ $3 + 3 + 3 = 9$ » »
- 5) երկանդամ $5 + 5 = 10$ » Տասնոսնեան ,
- 6) եռանդամ $4 + 4 + 3 = 11$ » Մեհասանոսնեան ,
- 7) » $4 + 4 + 4 = 12$ » երկոսասանոսնեան ,
կամ երկանդամ $6 + 6 = 12$ » որ կը կոչուի նաեւ Աղեհասանդեան :

8. Թուական ոտանաւորի տողերն երբեմն համաչափ կ'ըլլայ, երբեմն ալ խառն չափերով: Այս վերջին չափն հարկ կ'ըլլայ դործածել մանաւանդ այն պարագային՝

8. Թուական ոտանաւորին տողերը միշտ համաչափ կ'ըլլան : -

երբ կ'ուզուի հետեւիլ, Թարգմանութեան մէջ, բնագրին չափերուն, կամ յարմարիլ եղանակին: Ազատ ոտանաւոր կը կոչուի (vers libres) այն ոտանաւորը, որ խառն չափերով տողերու բաղադրութիւն մըն է, զոր ճնարհալի ալ գործածած է (Ժ. Գ. Գար) և որ առաւել լապէս գերման բանաստեղծներու գրչին ստի ընդհանրանալով՝ այսօր մեր մէջ ալ մուտ գտած է, որովհետեւ բանաստեղծին թափշքը չի կոշկանդեր նեղ սահմաններու մէջ, մանաւանդ չափերու այդ խառնուրդը՝ քերթուածին աւելի՛ շարժում ու կենդանութիւն կուտայ :

9. ՇԵՇՏԸ ոտանաւորին ջիւղն է. որովհետեւ վանկին կուտայ սուր կամ բարձր ձայն և տողին՝ զայն և լէէջ : Իւրաքանչիւր Հատած իր վերջի վանկին վրայ միշտ ՇԵՇՏ ունի՝ յատնի կամ լսելոյն : Այդ ՇԵՇՏՈՎ է որ տողը կը բաժնուի եւկու երեք և, երբեմն, չորս Հատածի, եթէ 12 էն աւելի վանկ կը պարուհակէ :

Կալ բառ որ կը շեշտուի յայտնապէս կամ լսելոյն՝ ինչպէս՝ սաւն, հայրենիք, աշուն, հայր, ևայլն : Այս տեսակ բառեր կը կոչուին ՇԵՇՏԵԼԻ : Բառ ալ կայ որ չի շեշտուիր ո՛չ յայտնապէս, ոչ ալ լսելոյն. օրինակ՝ եւ, ու, եթէ, քէ, այսինքն, որովհետեւ, զի, քանզի, բայ ,

9. Ինչ է շեշտ, ամեն բառ շեշտ կ'ունենայ : -

սակայն, որպէսզի, *հայրն*, որոնք *կը կոչուին ԱՆՇԵՆՇՏ* :
Բնդհանրապէս ԱՆՇԵՆՇՏ են. 1) *Նախադրութիւնները*, 2)
Շաղկապները, 3) *Յարաբերական զերանուներ*, 4) *Անո-*
րոշ յօդը, 5) *Էական բայը*, *և* 6) *Սուղ վանկերը* : Բը-
նականէն շեշտ ունեցող բառեր ալ կան, որոնք *ՇԵՇՏԱ-*
ԻՈՐ *կը կոչուին*. Ինչպէս՝ *զի*, *երանի* *հայրն* : Երբեմն
շեշտը կը զրուի բոլին առաջին վանկին ձայնաւորին
վրայ. օրինակ՝ *ա՛յսօր*, *ա՛յսպէս*, *ո՛րչափ հայրն*, որոնք
ՅԱՐԱՇԵՆՇՏԱԻՈՐ *կը կոչուին* :

10. *Տողերու նոյնաձայն կամ նմանաձայն վերջա-*
ւորութիւնն է ՅԱՆԳԻ, որ բուսական ստանաւորին մեծ
վայելչութիւն կուտայ, և երեք տասնձան ունի 1)
ՃՈՒ կամ ՀԱՐՈՒՄՏ, 2) *ՄԻՋԱԿ, և* 3) *ՏԿԱՐ* *կամ*
ԱՂՔԱՏ : Յանգի կազմութեան համար ներկի չէ նման
նմանի սակ բերել. *ածական ամականի, գոյական գո-*
յականի, հոլով հոլովի, բայ բայի շաղկապ շաղկապի
միջարկութիւն միջարկութեան, տակ երբեք յանգ չեն
կազմեր : Այդ տեսակ յանգեր *ՊԻՏԱԿ* *կը կոչուին* :

Յանգը *նոխի՛լըլայ* *երբ տողերու վերջաւորու-*
թիւններն ունենան երկավանկ նմանաձայնութիւն նոյն
կամ լծորդ բաղաձայններով ու ձայնաւորներով (*բ. պ.*

10. Ի՞նչ է յանգը եւ քանի՞ աստիճան ունի : -

փ, — ք. թ, ա, — ե, է, — զ, ս, — խ, դ, — ծ, ց, ձ. —
հ, յ, — ժ, շ, — ո, օ, — ճ, չ, ջ, — ա, բ, — վ, լ,) օ-
րինակ՝ անառակն, կը քառին, համօրեն, արամօրեն :
ՄԻՋԱԿ է յանգը երբ կազմուած է մէկ վանկի նմանա-
ձայնութեամբ, ինչպէս՝ գեր, կեր, ձիւն, սիւն : *ՏԿԱՐ*
է յանգը երբ տողերու վերջաւորութիւնները նմանա-
յանգ կը կազմեն մէջմէկ ձայնաւոր գրով, կամ լծորդ
բաղաձայններով ու երկբարբառներով. օրինակ՝ *վէրք*,
քաշ, մանչ :

11. *Կցուողով կամ կցուածով յանգը կը կազմուի*
երբ միեւնոյն Անդամին մէջ միավանկ կամ երկավանկ
բառ մը իր յաջորդին կցուելով՝ միւս, տողին վերջին
բառին հետ նմանաձայնութիւն առաջ բերէ, որով կը
կազմուի ձոխ կամ Միջակ յանգ : *ձոխի օրինակ՝ յոյգեր*
են, յայտերեն, կիրք եռուն, գիրքերուն : *Միջակի օրինակ՝*
քաղկեղով արդ, վարդ, երբոր սուրբ հօր : *Ուսանաւորն*
Արձագանգով է երբ առաջին տողին մէկ կամ երկու
վանկը՝ իբրեւ նոր տող՝ արձագանգ կուտայ, օրինակ՝

Բուսակ չըրթունքն են անուէ

Նուէ :

11. Կցուողով ու արձագանգով յանգերն որո՞նք են :-

12. Յանգերու զաստուորումը (disposition) նույն-
նաձայն յարգերու յաջորդութիւնն է, որ ունի չորս զը-
խաւոր ձեւեր. 1) ԶՈՒԳ-ԸՆԹԱՅ, որ է երկու յաջոր-
դական տողերու նմանաւերջութիւնը, օրինակ՝

Կ'ազգարարուի. և կը հանուին քընքչօրէն՝
Կօչարաներն իրենց կիզէն կամ չորէն:

2) ՀԻԻՍԵԱԼ, ուր ա. տողը՝ գ. ին ու բ. տողը՝
դ. ին հետ նմանադանգ կը կազմեն, օրինակ՝

Իմ երկինքս հո՛ւ է, տունիս մէջ պարզուկ,
Որուն հոգի՛ն ես, հուրիս ազուորիկ,
Անուշ սուրբեր են հրեշտակներս անգոյգ,
Ես ալ իրենց գո՛հ ու զըւարթ հայրիկ:

3) ԳՐԿԱԽԱՌՆ, ուր Ա. տողը Դ. ին ու Բ. տո-
ղը՝ Դ. ին հետ նմանաւերջ են, ինչպէս՝

Երբ սիրան է մաքուր ու միտքը հըզօր,
Եւ մեր հոգեակն ալ զըւարթ ու խանդոտ,
Կ'անհետին անշուշտ ամէն խոչընդոտ,
Ու բոլոր դաւեր կը դառնան անգօր:

4) ԸՆԴՀԱՏ, ուր Բ. և Դ. տողերը, կամ Ա. Բ.
և Դ. տողերը նմանաւերջ են. օրինակ՝

Մըսակին երգն է քաղցրիկ,
Երբ կը վարէ իր եզներ,
Կորդ հողին վրայ յուսալից,
Զի հունձն անոր երա՛զն էր.

Ծիծեռնա՛կ. ծիծեռնա՛կ,
Դու գարնան սիրո՛ւն քոչնակ,
Դէպի ո՛ւր. ինձ ասա՛,
Թըռչում ես այդպէս արագ:

13. Երբեմն ոտանաւորի ձը տուններուն ըսկզմա-
տառերը կամ սկզմատառերն ու վերջատառերը հեղի-
նակին կամ ո՛ր և է մէկուն անունը կամ անունն ու մա-
կանունը կը կազմեն, ստիկա ծայրանուն ոտանաւոր
կը կոչուի:

ԶԱՐԴԱՍԵՂԸ

Պատմութեան մեջեն կը յիշեմ ընդհուպ
երանիկ դեմք մը, ահն անգամ որ
դպրոցն ընծայէ, իբրեւ վարդի բուփ,
կոյսեր կիրք, զարգուն ու հաւատարմութիւն:

Այդ չըմնաղ դեմքն է անմահ կուռնելի՛ն
որ հարուստներու ընշամաղց ու փուն
կանանց ցոյց կուտար՝ իբրք զանա՛ռ ոսկեայ,
իր ուսեալ ու կիրք զաւկըներուն փունջ:

Յամայր նիգետով շըրջած են հիմաջ
դարուս կարգն ու սարք, քանի որ ա՛յ լոկ
Ազնըւական է ա՛ն, որ հոգեհըմայ
Սիրս ու միսք ունի. ինչպէս կ'ըսէ լոք:

Շաւի երկինքի լոյսերը փաղփուռ
Կ'ըսեն թէ Տիրոջ քրտինքն են նակսին,
Կերտելու համար տիեզերքն համբուն,
Սինչեւ որ խոկաց վըսեմ « եղեցի »ն:

Այսօր, փոխարէն ջանքերուս առաջ
երբ դափնի պրսակ հոգիդ կը ցրնծայ,
Ահա՛ լո՛յրդ ու ես, ցինծով մ'անաւաւս,
Բեգի կը բերենք զարդասեղ մ'ընծայ

Դանը մեր կեանքին կը ծածկեն խութեր
« Յիսուսին նայինք », ձօնիդ յիշէ միշտ
Սոյն նրբունսքանն. այն ասէն քու դեր
կըրնամք կատարել՝ հեզներով բիւր վիշտ:

Մ . Ի Ս Պ Ի Բ Ե Ա Ն

14. *Հնչեակը* (sonnet) երկու քառուկէ ու երկու
երրեակէ կը բաղկանայ: Երկու քառուկնորդ կրնան ըլ-
լա՛յ զերկընդլսառն, զուգընթաց եւ հիւսեալ յանդերով,
Իսկ յւրաքանչիւր երրեակ երեք յանդերով, որոնցմէ Ա.
եւ Բ. զուգընթաց. կամ Ա. եւ Գ. հիւսեալ կրնան ըլլալ,
ու մէկը միշտ ընդհատ է: Պէտք է նաեւ առաջին եր-
րեակին երրորդ առդը՝ երկրորդ երրեակին երրորդ կամ
երկրորդ առդին հետ յանդի: Հնչեակը միջակութիւն
է՛ ընդունիր: Գեղեցի՛քն ու վսեմին արտայայտիչ ձեւն է ան:

14. Ինչպէս կը կազմուի Հնչեակը: -

ԱՐԵՒԱՄՈՒՑ

Կը շտապէ արփին հորիզոնէն վար,
Որ կ'ըմպէ մեղմիկ իր կեանքն հոգեվար:
Ու կ'ընկըղմի ան, եւ ա'լ կանհետի՝
Աղուոր օրուան մը վախճա'նն է ասի:

Բայց իր մեղանոյշ ու քափանցիկն լոյսն՝
Իբրեւ մի երկրորդ ու պերն արշալոյս,
Դեռ կ'ապրի ասեմ մ'ու եզերքն երկնի
Գունազարդելէ յետոյ՝ կը մեկնի:

Իր հուսկ հայրենիքն երթալու պահուն,
Ամենէն սիրուած հոգեակն ալ խոհուն՝
Զոր կը տենչայինք քող չը տալ երբեք,

Զինք պաշտօններուն յաւեօս սրտաբեկ՝
Կը քողու ալլալէս իբրեւ հրիսակ՝
Իր լուսաւառիլ ազնիւ յիշատակ:

Մ. ԻՍԳՆԻՅԱՆ

15. Կրկնեղբ (rondeau)՝ 13 տողերէ կազմուած,
երկու տուներով ժրանաւորն տարազ մըն է, որ զու-
գեակ յանգերու վրայ կը կերտուի. այսպէս ութեակ
տողերուն Ա. տողը՝ Բ. , Ե. , Զ. և Է. տողերուն հետ
կը յանգի ներդաշնակօրէն. իսկ Գ. , Դ. և Ը. տողերն
ալ իրարու հետ կը յանգին նոյն յանգերով. բայց ա-
ռաջին տողին տառջին բառը՝ ութեակ մը վերջը պէտք
է կրկնել, նոյնպէս երկրորդ տան հնգեակին վերջն ալ:

ԿՐԿ ՆԵՐԳԸ

Պարզութիւնն ինձ ուսոյց բարդ,
Դարերու խոր բարդ ի բարդ,
Հովուունի մեմ հոլանի,
Հեռ, արագոսն պատմանի,
Որուն զեղն է միակ զարդ,
Աղբերակն է հայլիս հարք,
Այսիս բուսուն իմ մլակ վարդ,
Երկինք՝ սիրոյս հովանի,
Պարզութիւն:

15. Ի՞նչ է կրկնեղբ: -

Երկինքին տակ լազրւարք ,
 Պարեմ, ծրպսիմ հեռս, զրւարք ,
 Ֆրանսուհւոյն գեղանի ,
 Սերն հոգւոյս մէջ գեղանի ,
 Ռոմսօ կոշուիմ, սիրեմ արդ
 Պարզութիւն :

Մ Ի Թ Ր Ա

16. Ութեակը (triolet) աւթը տողերէ կազմուած
 ոտանաւոր մըն է, որ խառն յանգում մը ունի, այս-
 պէս Ա. , Գ. , Դ. , Ե. և Է , տողերը միեւնոյն յանգումն
 ունին՝ Իսկ Բ. , Զ. , Ը. , իրարու հետ կը յանգին և թէ
 Ա. տողը՝ Դ. և Է. տողերուն մէջ կը կրկնուի, իսկ
 Բ. տողը՝ Ը. տողը կը լրացնէ :

16. Ութեակն ի՞նչպէս կը հիւսուի :

ՔԵՐԹՈՒԱԾՍ

Աղուոր մանկիկ մ'է նրսած,
 Կանքեղիս մօտ հրազէս,
 Ծաւի աչերն են միշտ քայ ,
 Աղուոր մանկիկ մ'է նրսած,
 Զրնա՞ղ պատկեր, վրսեմ փերթուած ,
 Ուի յոյզեր իմ վարդգէս,
 Աղուոր մանկիկ մ'է նրսած ,
 Կանքեղիս մօտ հրազէս :

17. Ոտանաւորի ուրիշ ձեւեր ալ կան. սակայն մենք
 բաւական սեպեցինք այսքան մը տեղեկութիւն տալ
 Տաղաչափութեան վրայ, քանի որ « Գրեկու Արուեստը »
 ին Բ. գիրքին մէջ ընդարձակօրէն գրած ենք տրդէն :
 Այս Ա. հատորը փակելէ առաջ, աւելորդ չենք համար-

17. Ոտանաւորի ուրիշ ձեւեր չկան :

րեր յորդորել պատանիները, որ ոտանաւոր զբեղու ետեւէ
 չըլլան. լաւագոյն է որ արծակ զբեն, ուր միակը չի կաշ-
 կանդուիր: Մնաց որ մեծերու մէջէն իսկ չառ քիչեր ան-
 թերի կամ կանոնաւոր ոտանաւոր կրնան զբել: Ատի-
 կա ձիրք մըն է, կարելի է ըսել: Բայց ամէն պատանի
 լաւ արծակագիր մը կրնայ ըլլալ. թէ որ « Գրեղու Ար-
 ուեւոր » ին պարզ ու հակիրճ իրատներուն հետեի:

Վ Ի Դ Ա Կ Ն Ե Ը

Էջ	Տող	ՍԻՍԼ	ՈՒՂԻՂ
17	13	ամբիթատրոն՝ երբ	ամբիթատրոններ
45	18	Սրբոց	Արիսոց
63	5	Դիմագրութիւնը	Դիմագրութիւնը
71	12	բաժնէ: Եւրով	բաժնէ: Եւրով
76	12	ըսել	» ոսել
76	14	խոստանալ	խոստանալ
81	13	ինքո	ինքո
83	7	սիրտ	սերտ
85	19	չաւէր, երբեր	չաւէր երբեր
89	9	դաւել, այդ	դասե՛լ այդ
91	20	կատակնաճեւ	կարակնաճեւ
104	20	կ'ըլլայ	կ'ըլլան
105	14	յատնի	յայտնի
105	17	միջարկութեան, տակ	միջարկութեան տակ
107	8	զէրբ	զէրբ, մէկ
107	12	միւս, տողին	միւս տողին
108	2	յարգելու	յանգելու
108	13	Ս.	Ա.
110	12	Լոր	Լոր
111	2	դափնեապսակ	դափնեապսակ
111	8	կրքնատը	կրքնատ
112	5	Թափանցիկն	Թափանցիկ
113	13	պատմանի	պարմանի
114	2	ժըպտիս	ժըպտիս
115	6	ուի	ուի
116	2	միակը	միտքը

Յ Ա Ն Կ

Յանաչաբան

Գործածութիւն

6

ԳՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵԱՏԸ

Բնօրհայտ

9

Նմանողութիւն

19

Թարգմանութիւն

29

Շարադրութիւն

39

Նկարագրութիւն

53

Պատմութիւն

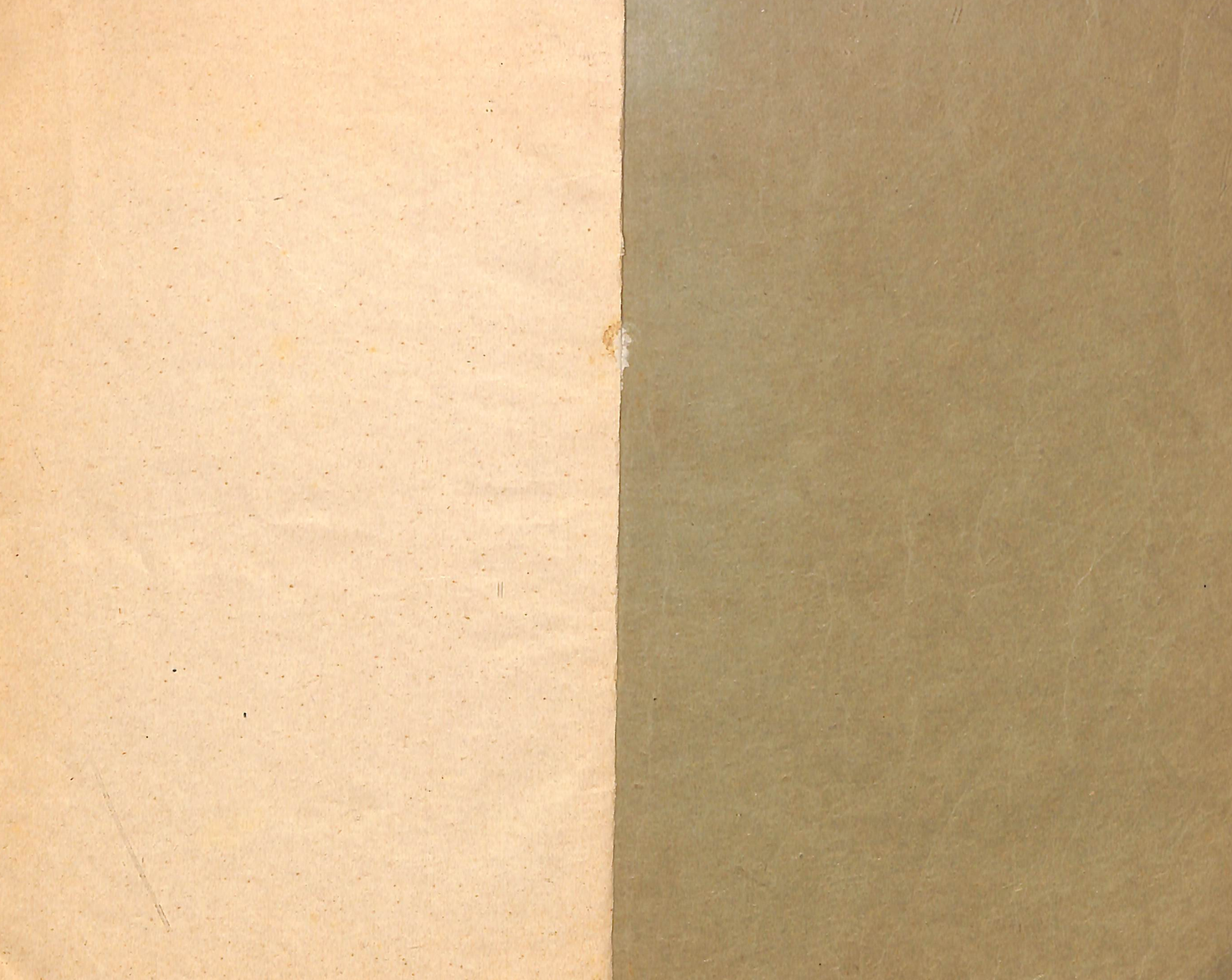
71

Նամակագրութիւն

89

Տարգմանութիւն

98

Մ. ԻՍԿՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

1. Խոսքիս դուրս Պատկերներ, Գլխ 5 դրո .
2. Սրի Էջեր (ՈՏԱՆԱԽՈՐ) , , 4 ,
3. Գրական Շրջաններ, , 8 ,
4. Հայաստանի Ոգին , , 5 ,
5. Գեղյու Արուեստ (ԴԱՍԱԳԻՐԵ) 5 ,

ՅՈՒԳՐԵԼԻ ԵՐԿԵՐԸ

6. Բաղաձայնաբանական Ազգայններ ,
7. Յոյքեր ու Յոյքեր ,
8. Յուսանալի Եօքեր ,
9. Հնուն (ԴՐԱԿԱՆ ՆՄՈՇՆՍՐ) ,
10. Դաւաժարակութեան Եզանակր ,

ՄԱՍԻՆԻՆԻ ՏԱԿ Է

11. Գեղյու Արուեստ , Բ. Խոսք :

Այս գիրքերուն համար պէտք է գիմել

ԼԱԲՍԱԲԵՐԻ

ՊԲԱՏՈՒՆՆ

ՍՈՐԱՍՏԻՍ